Kâzım Mirşan

Fiillerin İsim ve Mastar Halleri ile
Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Alanlarında

BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ

MMB

Kâzım Mirşan Tarafından Yazılan Kitaplar

(İsteme Adresi:PK 29 BODRUM;Tel.0-252-377.51.31)

1966,Türk Metriği. [lasten.
1968,Berechnung der statisch unbestimmten Tragwerke mit Ersatz-
1970,Prototürkçe Yazıtlar.
1973,Dechiffrierung der protogriechischen Inschriften.
1978,ALTI YARIQ TİGİN.
1983,Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye.
1983,Urqun-Selene Yazıtları için Kabul Olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi.
1985,Anadolu Prototürkleri.
1986,Is the Universe a Statical System Like a Frame?
1990,Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik.
1991,BOLBOLLAR [Historialar].
1992,Pictogramms,Petroglyphs,ISUB-ÖG and UW-ON Inscriptions from Anatolia,and ON QUT QOLUNÇ,Ancient Texts Related to Physics and Astronomy,from the Region Turfan (W.China).
1992,Tatarcanın Türk Alfabesi ile Yazılması.
1993,Prototürkische Grammatik,Bu kitabın içinde: (1) Text-Examples to THE OLDEST EUROPEAN INSCRIPTIONS; (2) Textbeispiele aus dem Prototürkischen: (3) Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans.
1993,Yazı İşaretleri.
1993,Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları.
1994,Alfabetik Yazı Başlangıcı.
1995,Side Bitig-Taşları.
1996, Bugünkü Avrupa Dillerinde Etrüskçe İzleri.

Bütün hakları saklıdır.
Copyright © 1996 Kâzım Mirşan'a aittir.
PK 29,BODRUM
Tel.0-252-377.51.31

Fiillerin İsim ve Mastar Halleri ile Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Alanlarında BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ

Kâzım Mirşan

Yüksek Mühendis, İTÜ

MMB

İçindekiler

İçindekiler 4
Önsöz 5
FİİLLERİN İSİM ve İNFİNİTİV HALLERİ
1.Kılış Adı (Nomina Actionis) 13
2.Kılıcı Adı (Nomina Agentis) 15
3.Gaye İnfinitivi (syntax İnfinitivi) 16
4.Genil (Gen Anlamda) İnfinitiv 17
SIFAT-FİİL [Participium]
1.Türk Aoristi (Şimdiki + Gelecek Zaman) 19
2.Participium Coniunctum (Bağlı Sıfat-Fiil) 20
3.İsimlerden Biri "İsim-Fiil" Olmak Üzere İzafet Terkibi ["Nominal Compound] 20
4.Aorist (Geçmiş + Şimdiki Zaman) 22
5.Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili 24
6.Gelecek Zaman Sıfat-Fiili 24
7.Teşebbüs ["Vorhaben"] Modallığı Sıfat-Fiili "**-esi/-ası**" ve **ESİ**-Konstruksionları 27
HAL-FİİL [Gerundium]
1.Birleştirici Hal-Fiil 29
2.Zaman-Sebeb Hal-Fiili 29
3.Uzantkın Hal-Fiil 30
ÇOKLUK EKI "**ER**" 31
SÖZLÜK 33
İNDEX 48
UMUĞLAR [Referensler] 51
Kitap Konusunun Daha da Belirlilendirilmesi 52

Ö n s ö z

Bugün bütün dillerin bir tek kaynaktan çıkarak ol-kunduğu varsayimi gittikçe güç kazanıyor.Yani,doğa-nın değişme (diğer bir deyim le,"canlı kalabilme") eğiliminden doğan "çeşitlilik" bugünkü dillerin or-taya çıkmış olmasının nedeni olmuş olabilir.

Bunu şu şekilde demonstre edebiliriz:*

Türkçe : *aşa! (ye!,TOY!)*
Almanca : *esse!*
İnglizce: *eat!*
Rusça : *yieş!*

Çok farklı dillerdeki bu benzerlik yalnızcana bir rastlantı e-seri mi?—ben zannetmiyorum,çünki böyle karşılaştırmaları pek çok alanlarda daha yapabiliyoruz ve bunların hepsinin birer rastlantı eseri olması ihtimali çok-çok azalıyor:

Prototürkçe : **YILTIZ ve YULTIZ** [**planet**],
Türkçe : *yıldız,*
Tatarca : *yuldız,*

---

*Demonstre etmek "ispat etmek" demek değildir,fakat sonucunun il-mî olması mümkün olan bir çalışma şeklidir.Yani,bu yol la bazan ilmî bir varuka ulaşmak mümkün olabiliyor.

DEMONSTRATİV KARŞILAŞTIRMA METODU: önce,mümkün görülen bağlantı-lar demonstre edilmeli.Sonra,bu demonstrasiondan bilim açıklığı gösterebilenleri seçilmeli,ve,bu şekilde,konu bir varuka bağlanma-lıdır.

Qazaqça	: culdız,	**Prototürkçe:**	**BUQA**
Qırğızca	: cıldız,	**Türkçe**	: boğa,
Altay Kişi:	sıltıs,	**Tatarca**	: buqa,
Çuvaşça	: sıltır,	**Qırğızca**	: buqa,
Kürtçe	: steirk,	**Altayca**	: puğa,
Farsça	: stare,	**Sarı Uyğurca:**	puqa,
İnglizce	: star,	**Uyğurca**	: buğa,
Almanca	: Stern,	**Qomanca**	: boğa,
Latince	: stella,	**Balqarca**	: boğa,
Yunanca	: astron,	**Rusça**	: bık,
Fransızca	: astre,	**Bulgarca, Sırpça, Hırvatça.**	
Rusça	: zvyezda.	**Ukraynaca**	: bik.

*Acaba İtalyancadaki "bōs" (Prototürkçesi de **BOS**) sözü de **BUQA** ile ilişkili mi? "**y**ıldız/**s**ıltıs" halinde olduğu gibi, "**y**"nin "**s**"ye çevrilebilme imkânı için şu örneği de gösterebiliriz:*

Prototürkçe:	**YİTİ,**	**Latince**	: septem,
Türkçe	: yedi,	**Farsça**	: seb'a,
Tatarca	: cïdi,	**İnglizce**	: seven,
Altayca	: dyiti,	**Almanca**	: sieben,
Eski Hintçe:	sapta,	**Fransızca**	: sept
Yunanca	: epta, tepta ve septas.		

Burada Altayca "d" nin Yunancada "t"ye ve "s"ye çevrildiğine tanık olmaktayız. Aşağıdaki sözler de bunu teyit ediyor:

Prototürkçe:	**BĒS, BĪŞ, PĪS;**	**Latince**	: penque
Toxarca	: **pïs,**	**Sanskritçe:**	pañca,
Yunanca	: **pente, pende, pempe,**	**Farsça**	: penç,
		Rusça	: piyat.

Prototürkçeye uyan Latince sözler:

P.Türkçe / **Latince**	AMRAQ / amātrīx	AMITA / ambiō	ANĞARAQ / ē-gloria	DİYAN / Diana
P.Türkçe / **Latince**	ATRUQ / attribūtiō	ABINĞU / ab-nuo	ADAQ / atque	AQRIWIZ-UTAN / acrōasis

P.Türkçe Latince	AQIN ac-cēdō	ËGÎN genus	KÖGÜZ co-gnōscō	ËR ē-rigō
P.Türkçe Latince	ÖVKE ovatiō	SAÇ sata	SUW suf-fundo	OM omni

Înglizcede de Prototürkçeye uyan pek çok söz bulunuyor:

Proto-Türkçe	În-glizce	Proto-Türkçe	În-glizce	Proto-Türkçe	În-glizce
OT	hot	WAÇIR	watch	LUQÎDA	looking
TÖP	top	BADIL	bad	KÖNÎ	konven-
TÎP	deep	ËSÎS	sense		tional
YÎR	earth	ËSÎ ËM	I am	BRATYA	brother-
BUD	bud	TARŞIN	shorten		hood
BÜK	bend	PIRAY	free	ATI-AT	that
QUT	good	ÖG ËRÎG	Greek	ATI-ËS	this
ÖRGÜN	organ	NAMAN	name	-I ATI	the

(**Bak:** Mirşan 1985,s.36,37;1992,s.13-14).

Avrupa dillerini bu şekilde etkiliyen Prototürkler kimlerdi?Bunu,eğer Glozelde,Settinada,Val Camonicada, Kärntende;hatta,Lemnosda,Erenköyde,Eskişehir yakınındaki yazlıkayada ve Sidede yazı bırakanların yazılarını hemen-hemen aynı bir alfabe ile yazmış olduklarını düşünür sek,sorun kendiliğinden çözülecekdir:

Etrüskler!

Bu iddiamızı etraflı olarak kanıtlamamız hiçde kolay olmuyacaktır.Çünki dillerin nasıl geliştiklerini bize gösterecek olan malzemenin kronolojik sırası (yani,sözlerin değişim safhalarının zaman sırası) hiçbir alanda gereğince bilinmiyor;çünki dillerin tarihi ayni zamanda uluşların [populasionların] tarihi demektir ve bu tarih ise hiçbir zaman durgun bir gelişim göstermemiş;çalkantılar,birdenbire ortalığa

çıkmalar,hükmetmeler,imhalar,assimilasionlar gibi kaos unsurları ile süre-gelmiştir.Buna rağmen,Proto-türkçedeki bazı sözlerin gelişim safhalarını yakalıyabilmemiz mümkün olabiliyor:

ÜE [Sülyek Yazıtı,"yük hayvanı"]
→ **tüye** [Tatarca] → **düye** [Tatarca]
→ **tüwe** [Qıpçaqça] → **tewe** [Eski Türkçe] → **deve.**

"Deve"nin ÜE'den türediğini kim bilebilirdi ki?

Bu örnek bize sözlerin gelişme şekillerini kuramsal olarak açıklamanın sakıncalarını da ortaya koyuyor. Örneğin,Ruslar **at**'a "kon" derler,fakat dillerinde aynı anlama gelen "loş**at**" sözü de var ve bu sözün sonundaki "at" Türkçe;fakat "loş"un ne demek olduğunu kestirebilmek (yani,kuramsal yorum) olanaksız.Buna karşılık,çok eski bir yazıtta **ELÜ ES AT** [evcil at] sözü geçiyor ve,buna göre,aradığımız "loş"un **ELÜ ES** olması pekâlâ olası: bu ise hiçbir kuramcının aklına gelmezdi,herhalde.

Almancada 2.şahıs tekil zamirini gösteren "**-st**" ekinin şu şekilde türemiş olacağı iddia ediliyor:

nimus du → nimustu → nimist → nimmst.

Ne kadar kolay bir iş!—Elde "**nimus du**" şeklinde bir yazıt bulunmadıkça bu gibi türetilmelere inanmamak gerekir.Örneğin,**Aq İdil** (nehrinin) adı **AQ-ÎT ÏRÎM ÏL** [akan impuls (yani,"nehir")'de bulunan erlerim halkı] cümlesinden türemiş bulunuyor (Mir.1994, s.79).Bunu **AQ-ÎT ÏL → Aq-İdil** şeklinde açıklasak bile,aslında konunun bu kadar basit olmadığını da biliyoruz.

Bu yazımızda Avrupa dillerini sözkonusu ettiğimize göre,"acaba Güney Fransa mağaralarındaki yazıtlarda kullanılan sözlerden,hiçdeğil se Glozel yazıtlarındakilerden bazı sözler Avrupalıların dillerinde zamanımıza değin kala-gelmişmidir?" sorusu akla gelecektir.

Buna cevabımız büyük bir "evet!"

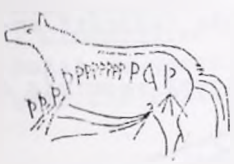

Yukarıdaki resimde Niaux Mağarasındaki buzul çağından kalma iki bizon görmekteyiz.Bu bizonlardan "azgın" olanının üstüne şu yazı yazılmış bulunuyor: [OS-OS,"adamakıllı azgın"].

*Karşılaştır:Fransızca "**osé**" [cür'etkär,kustah];Latince "**ōsor**"[nefret eden];Tatarca "**osal**" [azgın,şe rir].*

Sakin bakan bizonun üstünde ise şunlar yazılı: [BOS BU BOS,"sakin mi sakin"] *(Mir.1994,s.98).*

*Karşılaştır: Fransızca "**bosquet**" [korkuluk,okunuşu "boske"];Türkçe "**bostan**";Latince "**bōs**"[öküz,sığır]; Kırğızca "**bosqoy**" [kendini tutan,sakin,halim];Tatarca "**bosanıw**" [halden düşme,yorgun düşme].*

Yandaki resim bize Trois Frères Mağarasındaki bir yorga at resmini gösteriyor: [ËRÜ-ËR AT,"yorga;çaba atı"].

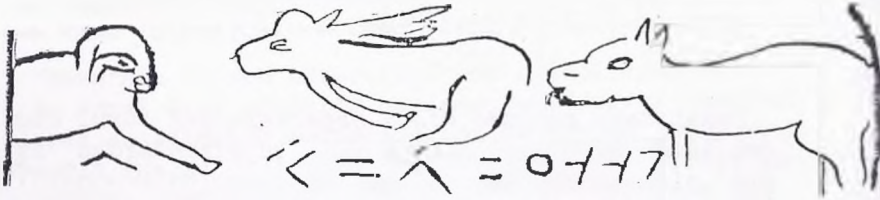
*Karşılaştır: Fransızca "**ardeur**" [okunuşu "ardör";hareket,çaba;yani,ËRÜ-ËR];Tatarca "**arğamaq**" [koşu atı,cins at].*

At çeşitlerinin diğer bir şeklini Glozelde de gormekteyiz (yandaki şekil).Burda şöyle deniliyor:

UQUD ŌNU [resmin konusu]
ËL-ËSÎS [seçkin] OZ ËS [geçiş].

*Burdaki ËL-ËSÎS Fransızca "**élite**" veya Latince "**ēlicio**" sözleri ile karşılanabilmektedir.Bu sözün geçtiği diğer bir Glozel yazıtında da şöyle deniliyor:*

ÖGÜGÜN̄ ËSÎS ["şerefli" denilen (yani,"saygın")]
ËL-ËSÎS [seçkin (yani,"insanlara mahsus")]
US ËL [vucut halkı (yani,"maymun")].

*Bu resme göre,Fransızca "**guenon**" [dişi maymun] sözü ÖGÜGÜN̄'den türemiş olmalı.Ressam resmi ile dişi maymunu tarif ederken,cümlenin,aynı zamanda,şu manaya gelmesinden yararlanıyor:*

'Saygın"baştan çıkaran vucut"gibi populasion'.

*Yani,ËL-ËSÎS sözü hem "**élite**" hem de "**elicit**" anlamlarında kullanılıyor.*

"Arğamaq"lar hakkında diğer bir Glozel resmimiz daha var:

ËS ARU AT [*koşan at*].

ËS ARU: Fransızca ***"se hâter"*** [*koşmak*], *Latince* ***"sĕcedo"*** [*uzaklaşmak*]; *Tatarca* ***"ïsïrü"*** [*aklı başından gitme, sarhoş olma, esirme*].

UDU [*cinsî münasebet*]

UDU ËR [*cinsî münasebet icra eden (yani, "erkek")*].

UD [*cinsiyet (yani, "dişi")*].

Rusçadaki ***"rod"*** [*cinsiyet*] *sözü UD'dan türemişe benziyor. Eski Türkçede ise* ***UDU*** *sözünün ("erkek" manasından kaynaklanarak)* ***"stratejikman"*** *ve, ayrıca,* ***"ve"*** *manalarını aldığını görmekteyiz.* ***UD*** *ise Eski Türkçede (resmimizdeki "dişi eşek" yerine)* ***"sığır"*** *anlamındadır. Fransızca* ***"odeur"*** [*okunuşu "odör"; koku*] *sözü de UDU ËR'den türemiş olabilir (eşek ve ve atların dişi kokusu almaları keyfiyeti!). Yunanca* ***"odeo"*** [*itmek, itişmek*] *sözü de UDU(W) ile ilişkili olabilir.*

Glozelliler "cinsî münasebet" kavramı dışında, gebelik ve yavru sahibi olma kavramlarını da resim ve yazı ile belirtmiş bulunuyorlar:

ËS-ON ËDÜ [*done yaratma (yani, "gebelik)*].

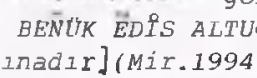

ËDÎNÎS ËSÎS ONUY ËSÎS [*yavru sahibi olma başarısı*].

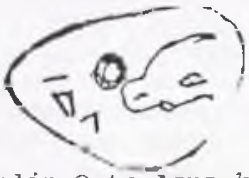
Bu iki yazıttan birincisinde geçen **ĒDÜ(W)** İnglizce **"to do"** [yapmak] anlamındadır.İkinci yazıtta geçen ĒDİNİS ise Yunanca **"edeos/eideos"** [genç] olmalı.Eğer bu sözü **ĒDİTİW** şeklinde söyler sek Rusça **"ditiya"** [çocuk] sözüne yaklaşmış olacağız.

Güneydoğu Anadolu yazıtlarından birinde TÖRT UP [dört prensip] deyimi geçiyor (Mir.1994,s.32).Buna göre UP Fransızca **"principe"** [ilke,umde,esas,menşe, temel] demek olmalı.

Avusturyada,Mauthendeki Würmlachda bir kaya üstüne soldaki yazının yazılmış olduğunu görüyoruz:

BENÜK ĒDİS ALTUÇ ESİZİS [ebedî anıt Kral hatırasınadır](Mir.1994,s.69).Bu yazıttaki **ALTUÇ** sözünü ise Latincede **"altus"** [yüce] şeklinde görmekteyiz.

Soldaki yazıt Latince **"ululo"** [uluma] sözünün de Glozel kökenli olduğunu gösteriyor: UL ĒDİS [uluma].Ancak,Türkçede **"uluma"** sözü bulunduğundan,Glozelin Orta Asya kökenli olduğuda bu vesile ile meydana çıkıyor.

Glozel yazıtlarından birinde geçen ODUQ ĒL [Muzaffer Halk] deyimini **"yöneten (baş çeken) halk"** şeklinde tercüme etmiş olmamız gerekirdi,çünki Latince **"dūcō"** [yönetme,baş çekme] sözü bunu gerektiriyor.Latince **"ducento deo"** [Tanrı yönetiminde] deyiminin Eski Türkçede de karşılığı var:**TDUQ** ÖTÜKİN YIŞ [**yöneten** ÖTÜKİN YIŞ].

Prototürkçeden günümüze kadar ulaşa-gelen **ATA** deyimini Codex Argenteus'da (6.yüzyıl) Gotça (yani, Eski Almanca) olarak da görebilmekteyiz:

Atta [AT-ATA veya ATA] unsar thu in himinam [Almancası: **Vater** unser du in Himmeln (Sen bizim Göklerdeki **babamız**)].Bu metin bize,aynı zamanda,Türkçe gibi,Almancanın da çok kısa bir zamanda büyük değişikliklere uğradığını kanıtlıyor.

FİİLLERİN İSİM ve İNFİNİTİV HALLERİ

1.Kılış Adı (Nomina Actionis)

Ekler: -uw/üw,-ıw/-iw,-aw/-ew,-maw/-mew ..... (1)
-uş/-üş,-ış/-iş,-aş/-eş ..... (2)
-ma/-me ..... (3)

(1) Tatarcada geniş çapta kullanılıyor.Türkiye Türkçesinde ise bu ek yerine (3)ün kullanılmıya başlandığını görmekteyiz.

(3),aslında,olumsuzluk belirtmekte (meselâ,gelmedim,gelemedim) ve—yasalma söz yapmak üzere—fiilden isim yapmaktadır (meselâ,dolma,şekerleme).

(1)in "w" ünlüğü (konsonantı) Prototürkçede çok seyrek hallerde yazılmakta ve bu ek yerine (Türkiye Türkçesinde olduğu gibi) (3)ün kullanıldığı görülmemektedir.

(1): alıw [Tat.,alma],kïliw [Tat.,gelme],almaw [Tat., almama];
kamu(w) [Tür.,amme];

SELEÑE KĔÇE UDU(W) YORIDIM (Prototürkçe)[Seleneyi geçerek,stratejik sefer eyledim](Mir. 1985,s.73);

ĬTÜW (Protobul.)[etme](Mir.1993,s.60-61);

ÖÇ ĔMİTÜ(W) (Frig)[silinmiş (ölmüş) olma](Mir. 1994,s.76);

OTU(W) AT UR ASIÑ (Lemnos)[yakılma ziyafeti] (Mir.1994,s.72);

İÇİLİT ĔMİNÜ(W) (Protogrekçe)[esir alma](Mir. 1973,s.30);

OZ OÑUR ĔTÜ(W) (Protogrekçe)[ozmayı başarılı kılma](Mir.1973,s.43);

ĬKİT ĔSİTÜ(W) (Protogr.)[çiftlendirme](Mir. [1973,s.15).

AYAĞ'dan AYAĞU(W)(PT)[esirgeme](Mir.1990,s.273).

(2): kilis (Tatarca)[gelis],kılış (Türkçe);

ĒL-ĒTİRİŞ QAĞAN (Prototürkçe)[Halk Teşkil edis Hakanı](Mir.1991,s.23);

İNİLİĞ BORÜ UÇA BARIŞ (Prototürkçe)[sulh kurdu bayrağı ile varış](Mir.1970,s.72);

ĬTİNÜ-YARATINU OMUDUQ OYUNA İÇİKMİŞ (Prototürkçe)[kalkındırma ve yaratma sahibine sığınmış](Mir.1991,s.23);

AN-TUYUS "ULUT ÖD" (Protobulgarca) [idrak edis "melek erası";yani,"ULUT ÖD" tarihi](Mir.94/171);

URUS URUWUMA ÖWÜNÜK BUYULĞAR (Protobulgarca)[savaş galibiyetine övünük Bulgar](Mir.1970,s.97);

ĒTİLİS ĒSİS (Erenköy)[edilis hatırası](Mir.1994, s.83);

UR-ÖK URUS (Frig)[defnedilmiş](Mir.1994,s.76);

ONU UTUS ÖGİS (Çilgiri)[medeniyet tekvinini temin edis peygamberi](Mir.1994,s.55);

UYUS ĒM ÖGÜL (Glozel)[ölmüş olanın ögülüşü](Mir., 1994,s.63);

OYUNUS ĒL ATAR (Etrüskçe)[oylanış sonucunda halk tarafından adanan](Mir.1970,s.88);

OQIŞTINUPULT (Etrüskçe)[alfabe](Mir.1994,s.58);

(3): İLGERÜ BARIĞMA BARDIĞ (Urqun) [ileri yönde varığma vardık](Mir.1991,s.30).

ÖC-ÖK ÖLMEÇİ-YİTMEÇİ SİN (Prototürkçe)[ÖC-ÖK olarak bakî kalmalısınız](Mir.1985,s.73).

YİR-SUB İDİSİZ QALMAZUN (Urqun)[yer-su yönetimsiz kalmasın](Mir.1991,s.28).

Tek çekirdekli sözler le başlıyan Prototürkçede iki adet hissî ifade kesekçesi [partikel'i] görmekteyiz:A ve AW.Latince,bu iki kesekçe yardımı ile,fiil köklerinden su üç temel "yasalma söz" (yani,bitişik söz) şeklî teşkil etmiş bulunuyor:

(1) şimdiki halin yasalma sözü;meselâ,AM (kök) + A = amā- ,

(2) tamamlanmış halin yasalma sözü;meselâ,amā + AW = amāv-,

(3) geçmiş zamanın tamamlanmış sıfat-fiilî [das Partizip Perfekt Passiv];meselâ,amā + to = amāto (veya,amātu-s)

Misaller: Ama (Latince)[sev!].
Facile est factu(w)(Latince)[Tat."qılıwga onay"(kılmıya kolay);Alm."es ist leicht zu tun"].
Pons fieri coeptus est (Latince)[köprü yapılmıya başlanmışdır].Burda "-tus" eki "-mış" anlamındadır.

Bunlara göre Prototürkçenin "-A","-W","-Ş/-S" karşılığını Latincede "-a","-v/-u","-s" şeklinde görmekteyiz.

2.Kılıcı Adı (Nomina Agentis)

Ekler: -u(w)çı/-ü(w)çi;-ı(w)çı/-i(w)çi;-wçı/-wçi..(4)
-ucu/-ücü;-ıcı/-ici;-yıcı/-yici.....(5)
-U(W) AT/-Ü(W) AT (6)
-ĞU(W)ÇI (7)

(4): alıwçı (Tatarca)[alıcı].kliwçi(Tatarca)[gelici], almawçı (Tatarca)[almayıcı].

(5): bulucu (Türkçe),görücü (Türkçe).bakıcı (Türkçe), varmayıcı (Türkçe);

(6): ĔSİSŬ(W) AT (Val Camonica)[idrak edici](Mir.1994, s.44);
ĔRŬ(W)-ER AT (Trois Freres Mağarası)[koşucu] (Mir.1994,s.100);

OĞU(W) AB-AT (Prototürkçe)[şeref sahibi (olan o),"der Würdehabende"](Mir.1993,s.11,49).

delectat (Latínce)[sevindirici,"es erfreut"].

(7): OYĞU(W)CISI BİLGE ERMİŞ (Prototürkçe)[danışıcısı (danışmanı) vatan menfaatına göre hareket edermiş](BİLGE ATUN UQUQ);

YUĞÇI-SIĞITÇI (Urqun)[malemcí-ağıtçı](Mir.1991, s.15)

3.Gaye İnfinitivi (syntax infinitivi)

Ekler: -(ı)rğa/-(i)rge (Tatarca)[-mıya/-miye], .. (8)
-masqa/-meske (Tatarca)[-mamıya/-memiye] (9)
-U(W)-ERE (Prototürkçe) ..... (10)

(8): barırğa (Tatarca)[varmıya],körírge (Tatarca) [görmüye];

(9): bílmeske (Tatarca)[bílmemíye];

(10): ESÜ(W)-ERE (Prototürkçe)[akla getirílmíye uygun;yani,"ideal"](Mir.1991,s.30);

ÖK USU(W)-ERE (Prototürkçe)[Kral Katına ermíye](Mir.1991,s.51).

Latíncenín 3 yasalma söz temelínín (s.15) Tatarcadakí karşılıklarını şu şekílde de görebílmekteyíz:

(1) şímdíkí hal: süye-rge ["zu líeben"],Latínce karşılığı "ama-re" ["zu líeben"];
(2) tamamlanmış hal (perfekt): süyü-w ["gelíebt zu haben];Latínce karşılığı "ama-v-ísse" [gelíebt zu haben];
(3) geçmíş zamanın tamamlanmış hale aít sıfat fíílí (Part.Perf.Pass.):süym-íş ["gelíebt"];Latínce karşılığı "amat-us"["gelíebt"].

Tatarcadakí "-ırğa" ve Prototürkçedekí "-U(W)-ERE" karşılığını íse Latíncede "-ere" şeklínde gör-

mekteyiz:

"Bene legere nõn facile est" [iyi okumuya (erişmek) kolay değil];yani,"yaxşı oqırğa oñay tögil".

4.Genil (gen anlamda) infinitiv

Ekler: -maq/-mek (Tatarca ve Türkçe) ..... (11)
-maqqa/-mekke (eskimiş Tatarca) ..... (12),
-mağa/-mege (Tatarca)[-muya/-müye] .... (13)
-ğalı/-gelí,-qalı/-kelí (Tatarca) [-muya/-müye]..... (14)
-MAQ/-MEK (Prototürkçe)..... (15)
-ĬT (Etrüskçe)[etmek] .....(16)

(11): almaq,bilişmek;

(12): batmaqqa (Tatarca)[batmıya];

(13): baqmağa (Tatarca)[bakmıya];

(14): ĭtgelí (Tatarca) [etgelí];

(15): ALQINMAQ (Prototürkçe)[biribirinden ayrılmak], (Mir.1990,s.232);

UZANMAQ (Prototürkçe)[kontinuum (kâinatın devam edip giden şekli)](Mir.1990,s.169);

TOĞMAQ-ÖÇMEK TÖRÜLÜĞ (Prototürkçe)[doğmak ve sönmek kanunlu](Mir.1990,s.25);

(16): UQUNUSUĞ ĔTİRĬT (Etrüskçe)[mümkün kılmak](Mir. 1994,s.59);

OTUNUT ĔRİSĬT (Etrüskçe)[yakılıp erişmek](Mir. 1970,s.96)[ĔRİS-ĬT > ĔRİSĬT];

ĔLĬT ODUQ (Etrüskçe)[elítílmek (yani,"muhabere) eri](Mir.1970,s.81);

ĔMİS ĔLĬT ODUYUZ (Etrüskçe)[aidiyeti muhabere (elítílmek) ordusu](Mir.1970,s.81);

ĔLİSİT ĔDİÇİZ (Protogrekçe)[elişmek (haber) verme](Mír.1973,s.30);

ĔSİNİN ĔZÜY ĔRİT (Protogrekçe)[canın mukaddes geçmesí](Mír.1973,s.35);

OQ AT ĔRİT (Protogrekçe)[askerín (öbür dünyaya) geçírílmesí](Mír.1973,s.51);

İKİT OY ĔL (Protogrekçe)[kişí íkílenmesí (yanı, dual kişí)](Mír.1973,s.15);

UQUS ĔRİKİT (Protogrekçe)[anlayış göstermek] (Mír.1973,s.17);

ÇİT [<ÇÍ-İT] (prOtOtürkçe)[aşırı etmek (yanı, aşırılık)](Mír.1990,s.116,185);

BĔGİT ĔRKİN (Prototürkçe)[bey olmak (yanı,beylík) selâhíyetí](Mír.1970,s.68);

YUĞÇI-SIĞITÇI (Prototürkçe)[matemcí-ağıtçı] (Mír.1991,s.15);

Aşağıdakí metínde "-İT" ekínín "-lar" manasında da tercüme olunabíleceğíní görmekteyíz:

AT-ALTI ĔSİDİT (Etrüskçe)["mensup olunmak" ve, aynı zamanda,"mensup olanlar](Mír.1970,s.88).

Bu hal bíze Moğolcadakí çokluk gösteren "-d","-ud", "-üd" ekíní hatırlatıyor.BASIT sözü íse,"başda bulunmak (yanı,"başlık)" anlamında kullanılmaktadır:

ÜÇ BASIT ON TURUQQAN BENÜ (Prototürkçe)[üç başlıklı ON değerínde (yanı, míllí değerde) "stele" (mezar taşı)](Mír.1970,s.75).

Aşağıdakí Latínce cümleler Türkçedekí "-dí" ekínín de "-İT"den doğmuş olabíleceğíní gösteríyor:

Dārēus Scythís bellum īnferre dēcrēvít (Latínce)[Dareíos İskítler le savaş başlatmıya

karar verdi];

Caesar Rōmae prīmus esse [olmak] voluit (Latince)[Sezar Romada birinci olmak istiyordu].

"-i" ekine ise Latincede "-dī" şeklinde rastlıyoruz:

Occāsiō discendī(Latince;gerundium)[öğreniw (yani,-me) fırsatı];

Cōnsilium legiōnem aggrediendī (Latince;gerundium)[legionu URU(W) planı].

"-İT" ekinin Türkçedeki "-lik" anlamı için şu örnekleri de verebiliriz:

İKİT ÈSİTÜ(W) (Protogrekçe)[evlilik ilânı](Mir. 1973,s.15);

İÇİLİT ÈMİNÜ(W) (Protogrekçe)[sahiplilik ("esir" demektir) edilme](Mir.1973,s.30);

UÇULIT ÖNÜDİS(Etrüskçe)[Liderlik parası](Mir. 1970,s.81).

"-lik" anlamındaki "-İT" ekini bugünkü Avrupa dillerinde de görebilmekteyiz:

kras-ot-a (Rusça),pulchritudo (Latince),beauty (İnglizce),beauté (Fransızca),Schönheit (Almanca) [güzellik].

SIFAT-FİİL [Partícipium]

1.Türk Aoristi (Şimdiki + Gelecek Zaman)

Ekler: -a/-e / -ıy/-íy turğan (Tatarca)..... (17)
-í-dígan (Uygurca) ..... (18)
-íp durur (Türkçe) ..... (19)
-İT...-T (Prototürkçe) [-ta/-te olan].. (20)

(17): ağa turğan su (Tatarca)[aka duran su];

(18): alídígan mal (Uygurca)["alına turğan" mal];

(19): akıp durur,gidip durur**u**m (veya,gidip dur**u**m);

(20): ĒP A,ĪT ĒRT A,OĞU AB-ATIN ĒLĪ QUL ĒRT A (Prototürkçe)[şu sebeb le ki,götürülmekte olan olması,şeref sahibi olan o halkının hizmetkârı olması dolayısile götürülmüş olandır] (Mirşan 1993,s.11).

Bu son cümlede "-te olan" yerine "-götürüle duran" de demiş olabilirdik."Aka (veya,akıp) durur" kavramının Kırgızcadaki karşılığı olan "akat" bize (20)-ekinin gerekçelerinden birini ("t-/d-" yerine "-t" yi) gösterse gerek.

(17-18)'de geçen "-an/-en" eki,Türk aoristi değil,normal bir aorist (geçmiş + şimdiki zaman)teşkil eder.Şu misallerimiz de bunu kanıtlıyor:

amāntis (Latince)[seven."liebend](şimdiki zam.);
amāns (Latince),aynı şey;
ein liebender Vater (Almanca)[seven bir baba] (şimdiki zaman);
broken bottels (İnglizce)[kırılmış olan şişeler](geçmiş zaman);
unesënnıy (Rusça)[götürülmüş olan](geç.zam.).

2.Particípium Coniunctum (Bağlı Sıfat-Fiil)

Ekler: -untí (Latince)[-ünde] ..... (21)

(21): Cicerōnī Rōmam redeuntí cīvēs obviam iērunt (Latince)[Çiçeroyu Romaya dönüşünde (redeuntí) vatandaşları karşıladı (yani,"Çiçero Romaya dönünce (hal-fiil),onu vatandaşları karşıladı)].

3.İsimlerden birí "isim-fiil" olmak üzere İzafet Terkibí ["nominal compound"]

Ekler: (-ın/-in)...-ı/-i (Türkçe)..... (22)
-UNUT (Etrüskçe)..... (23)

ËS...-SÎT (Protogr.)..... (24)
-UNUT...-SÎT (Etrüskçe)..... (25)
-SÎL...-SÎT (Protogr.) ..... (26)
-IL/-İL (Prototürkçe) ..... (27)

(22): Sezarın öldürülmesi (Türkçe)["die Ermordung Sässars"].

(23): ËL AT ONUNUT (Etrüskçe)[halkın onulması (yani, "halk muvaffakıyeti)](Mir.1970,s.86);
UNULT ONUDUNUT (Etrüskçe)[sapmış doğrultunun düzeltilmesi (yani,"pusula")](Mir.70,s.8);

AT ONUTUNUT (Protogrekçe)[namın muvaffak edilmesi ("bir kimsenin karısı" demektir)](Mir. 1973,s.17)

(24): İKİRİT ËS İÇİSİT (Protogrekçe)[çiftleşmenin mümkün kılınması](Mir.1973,s.13).Almancası:Ermöglichung (s.18)[İÇİSİT des [ËS] beischlafens [İKİRİT] (d.h.,"die Braut").

Buna göre,Almanca "des" kesekçesinin "ËS"den doğmuş olduğu anlaşılıyor.

(25): OTUNUT ËRİSİT OP-OTUQ ËSİZİLİTİN UÇ ALT (Etrüskçe)[yakılıp erişmesi (-en) ateşe verilmiş olduğunu bildiğin liderindir](Mir.1970,s.96).

(26): ËSİNİSİL ËLİSİT ËDİÇİZ UQUTULUNUZ (Protogrekçe) [hadisenin elişmesi (halka ulaşması) vak'asının tasfiri;"die Darstellung der Benachrichtigung des Ereignisses](Mir.1973,s.30)(bkz,s.18).

Bir isme attribütiv (ayrıntı belirten) olarak konulan sıfat-fiil Almancada "-ung" (çokkere Perf.Pass.) ve Türkçede "-mesi" ekini alır (22'ye bkz).Burdaki "-me" fiilden kılış adı teşkil eder ve "-u/-ı" aitlik gösterir."-T+-N" şeklinde olması gereken bu eki Etrüskçede "-N+-T" halinde görmekteyiz.Yani,Türkçede "onutun" şeklinde olması gereken bir söze Etrüskler

ONUNUT demektedirler (s.20'deki "akat" sözüne de bakınız).

T ve N'nin yerdeğişimini Rusçada düşüm [passivum] formundaki sıfat-fiillerde de görmekteyiz: proçitan [okunmuş] ve otkrıt [açılmış].

"-İT" eki "-lar" [< ĖL-ĖR] anlamında da kullanılabilmektedir (s.18). Buna paralel olarak,"-UNUT"dan teşekkül eden Latince "-nt" eki 3'üncü şahıs çoğul eki teşkil ediyor: "amant"[onlar seviyorlar].Buna benzer bir hali Türkçede de gözetliyebilmekteyiz: "onların biricik kızları" izafetinde (bir tek kız bulunmasına rağmen) "lar" eki kullanılmaktadır.Herhalde burda "-lar" (yani,ĖL-ĖR) saygı eki olarak yer alıyor.

Şu eklerin de "-UNUT/-INIT"dan türemiş olmaları ihtimal içindedir:

- Almanca şimdiki zaman sıfat-fiil eki "-end";meselâ, "liebend" [seven] (s.20).
- Latince şimdiki zaman sıfat-fiil eki "-ntis";meselâ,"laudentis" [Almancası "lobend"](s.

(27): OY-ONIL (Prototürkçe)[oy-onulması];
ĖL-ĖDİL (Prototürkçe)["halk" edilmesi];
ÜN ĖSİTİL (Prototürkçe)["ün" işitilmesi];
OY ĖSİL ALT UY (Etrüskçe)[oy esilmesi için temsilci ev;yani,"Büyük Millet Meclisi"].

Sıfat yapan bu eki İnglizcede de görmekteyiz:chemical energy [kimyavi enerji],natural law [tabiat kanunu],typical [tipik].

4.Aorist (geçmiş + şimdiki zaman)

Ekler: -ğan/-gen (Tatarca) [-yan,-mış olan] .. (28)
-an/-en (Türkçe) ..... (29)
-GME (Prototürkçe)[-mış olan] ..... (30)
-SİT/-SUT (Etrüskçe)[-an/-en] ..... (31)
-UL/-IL (Etrüskçe) [-ulan]..... (32)

(28): yuqlağan kişi (Tatarca) [uyumuş bulunan kişi] (basit geçmiş zamanın çınlık modus'u) veya kişi yuqlağan [kişi uyumuş bulunuyor] (belirsiz).

(29): gelen kişi (Türkçe) [(halen) gelmekte olan kişi; aynı zamanda, (daha önce) gelmiş bulunan kişi].

(30): İL BİRİGME TENRİ (Prototürkçe) [vatan vermiş olan (vatan veren) Tanrı] (Mir.1991,s.33).

(31): AT-ONUÇUN ÄDİSİT (Protogrekçe) [namı muvaffak kılan (yani, "Athena")] (Mir.1973,s.52).

OTUNUT ÄRİSİT (Etrüskçe) [yakılıp erişen ("25"e de bakınız)] (Mir.1970,s.96).

UQUÇ ÄLİTİB ÄSÜY ÄDİTİLSÜT (Etrüskçe) [yazı göndererek hatırlatılmış olunan] (Mir.1970,s.87).

UÇUSUZ ÄSİNİSİT UL-ONUTUNUTUZ (Etrüskçe) [lider olan Yüce Başvekil] (Mir.1970,s.94).

(32): ÄSİTİL OT (Etrüskçe) [duyulan (duyulmuş olan) ateş] (Mir.1970,s.94).

UYUŞUL ÖGÜZ (Prototürkçe) [Federal Nehir (Huangho)] (Mir.1991,s.27).

Etrüskçe "-SİT"den türemiş olması muhtemel ekler:

- Latince yardımcı fiil "es-se" [ol-mak] halinin 3. şahıs konyunktiv [olabilirlilik] modus'u: "-sit" [olabilir].
- Latince fiillerin çın-tamamlanmış [indikativ-perfekt] halinin 2.şahıs gösteren "-is-ti" eki: amavisti [sevmişdin: Alm. du hast geliebt].
- Aynı halin Almanca "-st" eki: du hast geliebt [sen sevmişdin].

- Almanca çın-şimdiki zaman [indikatív-presens] halinin 2.şahıs gösteren "-st" eki: du liebst [sen seviyorsun],du wirst geliebt (passiv!) [sen sevilíyorsun],Latíncesi "amāris".
- Eski İnglízce çın-şimdiki zaman halinin 2.şahıs gösteren "-st" ekleri:
basit tempus,"thou helpest"[sen···-íyorsun]; perfekt tempus,"thou hast helped"[sen···-mişdin].
- Rusçada isimden sıfat yapan "-ist" ve "-ast" ekleri: "kamen" [taş]dan "kamenistıy"[taşlıklı] ve "glaza"[göz]'den "glazastıy"[büyük gözlü].
- Türkçe "-mištín" ekindeki (yuk.bkz) "-şt"nin de "-SİT" (yani,ES-ET) íle ilişkisi olabilir.

5.Geçmis Zaman Sıfat-Fiili

Ekler: -mış/-miş (Prototürkçe,Türkçe,Tatarca)..(33)

(33): KÖTÜRMİŞ [KÖTÜRUGME] TENRÎ (Prototürkçe)[başarılı kılmış Tanrı](Mir.1991,s.33).

TENRÎDE BOLMIS (Prototürkçe)[kreasíonda meydana gelmiş](Mir.1985,s.54).

Gelmiş-geçmiş zaman (Türkçe).

Sanalmış eybir (Tatarca)[sayılmış eşya].

Bilmemişke salışıw (Tatarca)[bílmemiş gíbí yapma.

6.Gelecek Zaman Sıfat-Fiili

Ekler: -ur/-ür,-ar/-er,-ır/-ír (Prototürkçe,Türkçe, Tatarca;belírsíz şekil).....(34)
-çak/-çek,-cak/-cek (Türkçe,Tatarca)...(35)
-TAÇI/-TEÇÎ (Prototürkçe) [-çak/-çek]..(36)

(34): uçar kuş (Türkçe,Tatarca).Bu ekín SAB [predíkatív]şekílde kullanılışı:kuş uçar.

BİZ UYA-ALPAR (Prototürkçe) [biz utanıyoruz] (Mir.1970,s.72).

ER-ERDİMİM ÇİN ESÜGİR OT AWRILTIM (Prototürkçe) [erdemliliğim için anılacak ateş vasıtası ile (öbür dünyaya) evrildim](Mir.1970,s.73).

BİLİR BİLGİM BİLMEZ TEG BOLTI (Prototürkçe) [bilir bilgimi bilmezmişim gibi oldu](Mir. 1991,s.81).

ERÜR-BARUR ERKLİ (Prototürkçe)[erir-varır (yani,"göç-eder") serbestili](Mir.1991,s.48)

Latíncede bu ekí 1.şahıs tekil halíní aktívden passíve çevíren "-r" şeklínde görmekteyíz:

Şímdíkí zaman: "amao" (amo) [sevíyorum]'dan "amaor (amor) [sevílíyorum],

Geçmíş zaman (ímperfekt):"amābam"[sevmekte ídím] den "amabar"[sevílmekte ídím];

Gelecek zaman: "amabō"[seveceğím]'den "amabor" [sevíleceğím].

Latíncedekí "aktív" ve "passív" deyímlerínı ise Türkçeye "belírlí" ve "belírsíz" şeklíndeçevírebílmekteyíz:

Tatarca "oqıy"(belírlí!)'den Azerıce "oxuyur" ve Türkçe "okuyor",kí Tatarca "oqıy"a kıyas la,"oqır" belírsíz halí ífade eder ve Azerícede şímdíkí zamanı ífade eden "-ur/-ır/-ür/-ír"den ve Türkçede ise "-yor"dan başka ek yortur (Azerícedekí "-mağda" ekí uzantkın halí ífade eder) ve,buna göre,Azerícedekí "-ur" ve Türkçedekí "-yor" eklerí "belírlí" halín ífadesí íçín kullanılmaktadırlar.Belírlí ve belírsíz hallerí Tatarcada şu şekíllerde görmekteyíz:

Şímdíkí zaman: bara (belírlí),oqıy (belírlí).

Geçmíş zaman:oqıdı (belírlí).oqığan (belírsíz);

Gelecek zaman: oqıyaçaq (belírlí), oqır (belírsíz).

(35): kileçek yıl (Tatarca)[gelecek yıl].

(36): YURTDA-YOLTA YATU QALTAÇI ERTİGİZ (Prototürk.) [yurtda-yolda yata-kalacak idiniz](Mir.91/81).

UYUBLIQ BOLTAÇI ERTİ (Prototürkçe)[tabiiyet altına girecek idi](Mir.1991,s.49).

YOQ ERTEÇİ ERTİ (Prototürkçe)[yok edecek idi] (Mir.1993,s.21).

ÖLTEÇİ BUDUN (Prototürkçe)[ölüme mahkûm olan (yani,ölecek) kavim](Mir.1991,s.35).

ÖNRE QITAÑIĞ ÖLÜRTEÇİ,TİRMİN:BİNİ,OĞUZUĞ ÖLÜRTEÇİ ÖK.TİRMİN (Prototürkçe)["önce,QITAÑ'ı öldürecek",derim;"bundan sonra,OĞUZ'u da öldürecektir",derim](B.A.UQUQ).

AÑARU SÜLEMESER,OL BİZNİ ÖLÜRTEÇİ ÖK (Prototürkçe)[eğer biz ona doğru ordu sürmez sek,o bizi imha edecek](Mir.1993,s.18).

BU YOLIN YORISAR,YARAMAÇI,TİDİM (Prototürkçe) ["bu yoldan yürür sek,uygun düşmeyecek (düşmez)",dedim](Mir.1993,s.18).

QAÇ NEÑ ERSER,BİZNİ ÖLÜRTECİ ÖK (Prototürkçe) [herne hal ise,bizi imha edecek](Mir.1993,18).

Bu misallere göre Türkçe "-cek" eki başlangıçta "-ÇI/-Çİ" ve "-TAÇI/-TEÇİ" [-dacı/-decí] şeklínde kullanılmış ve,herhalde,"-TEÇİ ÖK"den "-decek" ve "-cek" ekleri teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Türkçedeki "-çi" eki Almancada "-er" ile karşılanmaktadır: "işçi/Arbeiter","avcı/Jäger" gibi.

Diğer taraftan,"iş yapıcı" anlamında olan bu eklerin Latincede "-r" şeklínde 1.şahsı ifade etmesi onun Almancadaki sıfatına da tekabül etmektedir,çün-

ki 2. ve 3. şahısların "iş yapıcı" olup olmadıkları 1.şahsın bunu "bilebilmesi" hali ile belirlenecektir ki,bu da "passiv hal" (yani, 1.şahsın passiv halde bulunması) demektir ve Latincedeki "-or/-r" bunu ifade ediyor.

Birinci şahsın bu tercihini (yani,vakânın cereyan edip etmiyeceğinden pek de emin olmaması halini) gelecek zaman hali için de gözetliyebilmekteyiz: YARAMAÇI [yararlı olmuyacak]. Ancak.spesifik gelecek zaman için bu ek "-TEÇİ" ve "-TEÇİ OK" şekillerinde kullanılmış bulunuyor (yukarıya bkz).

7.Teşebbüs ["Vorhaben"] Modallığı Sıfat-Fiili "-esi/-ası" ve ESİ-Konstruksionları.

Ekler: -esi/-ası (Türkçe,Tatarca)["arzu olunan"(optativ) anlamında,ki bu mana gelecek zaman eki olan "-cek/-caq" ile de ifade olunabilmektedir] ..... (37)

ESİ (Prototürkçe) [onun ("i") aklında olan (ES);yani,"ben";akılda olan]..... (38)

(37): göresim geldi (Türkçe),[Tat."köresim kildi].

Barası yol (Tatarca) [varılacak yol].

(38): ÖZU ESİS ED,BUĞ BU ESİ EM (Prototürkçe) [ben kendisini andığınız bey'im:"ich bin der Fürst, der erinnert wird"](Mir.1970,s.67).

UW-ULUNUZ ESİ BİN (Etrüskçe)[ben mukaddes ulunuz bulunuyorum (veya "imişim").Almancası:"ich sei (d.h."bin") eure heilige Hoheit"](Mir.1970. s.88).

ESİ-BİZ ES UÇULUSU (Etrüskçe) [bize tabi liderlik](Mir.1970,s.90).

ESİLİM (yani,ESİ ELİM) ES (Glozel yazıtı) [benim tabi olduğum halk](Mir.1994,s.61).

UP-ULUGI BUY ËP-PÎN (Protobulgarca) [**ben** Yüce Bey bulunuyorum (yanı,"Beyim)].Almancası:"**Ich sei** der Hohe Fürst".(Mir.1970,s.99).

AT ÖGÜTÜM ËSÎN ËR (Protogrekçe) [o şereflí olan kişidir](Mir.1973,s.62).

Prototürkçe **ËSÎ ÏM**,"ËS-" fiíl ve "ÏM" yardımcı fiíl olak üzere,bir *peri*frastík konyugasíon şeklí teşkíl etmektedír.Ancak "**gíyesí > gíysí** [gíyím]" sözünden de anlaşılacağı gíbí,ËSÎ sıfat fiílí "ísím" haline de gelebílmektedír: **ËSÎ** ËM [ben'ím] ve **ËSÎ BÎN** [**ben** bulunuyorum;Almancası "**ích seí**].Bu ífadeler Latíncede yardımcı fííl "**esse**"nín 1.şahıs íçín şímdíkí zamanın çınlık halínde "**sum**" [ben'ím] ve olabílírlík halínde "**sím**" [ben "**ëmíşem**"(Azeríce), ben olmalıyım] şeklíndedír: ama-tus **sum** [**ben** sev**íl-dím**],ama-tus **sím** [**ben** sev**ílmís olmalıyım**].Bu ífadelerí Prototürkçeye de tercüme edelím: AMA AT-ËS **ËSÎ ËM**.

Prototürkçe "ËSÎ ËM" konyugasíonu díger bazı díllerde şu şekíllerde yer almış bulunuyor:

Türkçe	ben**ím**	**sensín**	**odur**
Latínce	sum	es	est
Yunanca	eímí	esí	estí
Sanskrítçe	ásmí	ásí	ástí
Rusça	ya **ësm**	tı **ësi**	on **ëst**
Almanca	ích bín	du bíst	er íst
Íngílízce	I am	thou art	he ís
Tatarca	mïn**mín**	sïn**sín**	ol**dır**

Bu cetvele göre **ËSÎ BÎN**/**ËP-PÎN**/**mïn-mín**/**ích bín** konyugasíonu dolayısíle Etrüskçe/Protobulgarca/Tatarca/Almanca'yı aynı bír sınıfa (sınıf 2) ve **ËSÎ ÏM**/**ben-ím**/**I am**/**ya ësm**/**eí-mí**/**ás-mí**/**sum** konyugasíonu dolayısı íle Baykal-Lena Prototürkçesí/Türkçe/Íngílízce/Rusça/Yunanca/Latínce'yí íse díger bír sınıfa (sınıf 1) sobíleceğíz demektír.

HAL-FİİL [Gerundium]

1.Birleştirici Hal-Fiil

Ekler: **-ıp/-ib** (Prototürkçe,Türkçe,Tatarca)... (39)
-mıy/-miy (Tatarca)[-madan/-meden]..... (40)
-madan/-meden (Türkçe)..... (41)

(39): varıp geldi (Türkçe),barıp kildi (Tatarca).
UQUÇ ELUTİB ESÜY EDİTİSÜT (Etrüskçe)[yazı gönderip hatırlatmanın](Mir.1970,s.87).
ALIRITIP APPARUY EDİTİLSÜT (Etrüskçe)[alıp götürmüş olmanın](Mir.1970,s.88).
SİZİM ESİS KİTEM ÖKÜB (Prototürkçe)[Allahıma erişmeyi dileyerek;"nach meinem Gott mich zu begeben wünschend](Mir.1970,s.74-75).

(40): solamıy tur (Tatarca)[soluk almadan dur,soluk alma!].

(41): bilmeden (bilmiyerek) söyleme (Türkçe).

2.Zaman-Sebeb Hal-Fiili

Ekler: **-ğaç/-geç** (Tatarca,Prototürkçe) ..... (42)
-ınca/-ince/-unca/-ünce (Türkçe)..... (43)

(42): Qonaqlarnın barsı da kilgeç,biz asqa otırdiq (Tatarca)[konukların hepsi de gelince,biz yemeğe oturduk].
BES CİGİRMİ YAŞAMAWA TABIĞAÇ (Prototürkçe)[onbeş yaşıma erince](Mir.1970,s.74).

(43): Sizi görünce hemen saklandı (Türkçe).

"42" ekinin Prototürkçe **OĞUÇ**'dan türemiş olması mümkündür:
UÇ **OĞUÇ**UB ES (Side)[lider **kişi-sıfatı** ile](Mir.1995,s.4).
OQ ANIZ **OĞUÇ** ÖK-OQ (Side)["kuantum" denilen **kişi-sıfatlı** Rabbani kuantum](Mir.1995,s.7).

OĞUÇ ËS (Side)[**kişi-sıfatlı** hal](Mir.1995,s.7).
BUQ OĞUÇ ËS (Val Camonica)[beyin **kişi-sıfatlı** hali;yani,beyin tecelli eden ruhu](Mir.1994,s.46).
OĞUÇ-OĞUÇU (Val Camonica)[**kişi-sıfatlı** kişi-liderliği (yani,"devlet")](Mir.1994,s.44).

OĞUÇ ËS'in diğer bir söyleniş şekli ËLÜ ËS [kişiye ait hal;ehli]'dir ve "**-ğaç**"ın Almancadaki karşılığı olan "**als**"ın bu sözden türemiş olması olasıdır.Bu şekildeki "kuram"larımızda biraz daha ileri gider sek, "**-ğaç**"ın Rusçadaki karşılığı olan "**kogda**"nın "OĞUÇ'-DA"dan türemiş olabileceğini (?) ileri sürebiliriz.

3.Uzantkın Hal-Fiil

Ekler: **-a/-e** (Tatarca,Türkçe) ..... (44)
Sözün ün le bitmesi halinde:
-ya/-ye (Türkçe) ..... (45)
-iy/-iy (Tatarca) ..... (46)

(44): kïle-kïle (Tatarca) [gele-gele].
toya körmedim (Tatarca)[doyamadım].
güle-güle (Türkçe).
düşe-kalka (Türkçe).

(45): sıçrıya-sıçrıya (Türkçe).
sürüye-sürüye (Türkçe).

(46): cırlıy-cırlıy (Tatarca)[ırlıya-ırlıya].
tegeriy kïtti yumğağım (Tatarca) [yuvarlanıp gitti yumağım].

Bu ekleri Rusçada da görmekteyiz: "podprıgivaya" [sıçrıya-sıçrıya]: "duma-yut"[düşünü-yorlar]'dan "duma-ya" [düşün-e düşün-e],"slış-at"[duy-mak]'dan "slış-a" [duy-a-duy-a].

Tatarcada "tegeriy kïtti"nin "tegerep kïtti" ile aynı manada olmasına paralel olarak ("46"),Prototürkçede de "**-a/-e**" ekinin "**-ip/-ib**" ile ("39") paralel manada olduğunu görmekteyiz:

ÏRTÏS ÖGÜZÏG KËÇE YORIDIM (Eski Türkçe) [İrtiş Nehrini geçerek (yani,"geçip") sefer ettim](Mir.1991,s. 39).

BOL-BOL TÏKE BÏRTÏM (Prototürkçe)[tarihtaşı dikiverdim](Mir.1991,s.57).

UÇA BARDI (Yoluğ-Tïgin)[uçarak vardı ("öldü" demekdir](Mir.1991,s.30).

İÇ-OĞUZ SÜSİ BASA KELTİ (Yoluğ Tïgin)[İç-Oğuz ordusu basarak geldi (yani,"baskın yaptı")](Mir.91,s.49).

SANÇA IDIP (ÖKÜLÏ ÇUR)[mızraklıyarak](Mir.85,s.95).

Bu örnekler bize hal-fiil eki "-a/-e"nin kosma fiil teşkilinde kullanıldığını gösteriyor (KËÇE-YOR,TÏKE-BÏR,UÇA-BAR,BASA-KËL,SANÇA-ID).

Bu ekin diğer bir kullanılış şekli de "şimdiki zaman eki" teşkil etmesidir (s.19,25):

QAWISIM ÏKÏNÏMÇ AYITA: AWRILTIM SÏZÏME (Prototürkçe)[kavuşacaklarıma söylüyorum:evrildim Cenabıma] (Mir.1970,s.72).

AWRILI-BARIWI YATA (Prototürkçe)[evrili-varışı yatıyor (yani,öbür-dünyaya geçmekte bulunuyor)](Mir. 1970,s.72).

ÇOKLUK EKÏ "ËR"

"ËR" sözünün ana manası "erişme"dir.Eski çağlarda bu söz "toplum fertlerinin her birine erişme" manasını taşımışdır ve,buna göre,çokluk eki anlamında kullanılmış bulunuyor (s.18,22,28)*:

ËLÏŞÏM-ËR (Prototürkçe)[millettaşlar],
OĞLÏN-ËR (Prototürkçe)[oğullar](Mir.1970,s.71).
UZATIQINIR UÇUZ (Etrüskçe)[sonsuzluklar liderliği].

Türkçedeki "-lar" eki ËL [halk]'in her ferdine e-

*Sahife 24'deki "34" eklerinin kaynağı her halde "UR" olacakdır (s.24,25,26,24),"ËR" değil.

rişme anlamında "ËL-ËR"den olkunmuş bulunuyor:

QIZ KËLEN ËL-ËRÎM → KËLÎNLERÎM → gelinlerim.

Avrupanın İnglizce,Almanca,Rusça,Yunanca gibi dillerinde çokluk teşkil etmenin belirli bir nizamı bulunmuyor:

İnglizce: boy/boys,child/children,man/men,news/news.

Ancak,İnglizcede çokluk teşkil eden başlıca ek olarak "-s,-es,-ies,-ves" eklerini görmekteyiz.Bu eklerin Prototürkçedeki karşılığının ise ÈS [hatırlama] olduğu düşünülebilir.Almancada ise çokluk teşkil etme usulleri arasında "-ËR" ekimizi de görmekteyiz:

Almanca: das Haus — die Häuser [evler BU],
das Bild — die Bilder [resimler BU],
der Mann — die Männer [kişiler BU],
das Buch — die Bücher [kitaplar BU].

Rusça: volna/volnı [dalgalar],zëmlya/zëmli [yerler],
okno/okna [pencereler],polye/polya [kır-,tarlalar],zoloto/zoloto [altın].

Rusçada çokluk teşkili için ekseriyet le "-ı/-i" eki kullanılmaktadır ve bunun da Prototürkçedeki karşılığı "I" [genellik] olabilir.Diğer taraftan,Rusçada mastar teşkil eden "-t,-ti,-ç" eklerinden en çok "-t" ekinin kullanıldığını görmekteyiz ve bu ek de s.17'de sözkonusu edilen "16" eki olabilir: stroit [inşa etmek],slışat [duymak],nyesti [götürmek],bereç [muhafaza olunmak]. Bunlardan "nës-t-i" sözünden "-t-"nin Türkçede "-m-" gözüktüğünü söylüyebiliriz: "taşı-m-a". Nitekim,bu hale Latince ve Almancadan da misal verilebiliniyor:

Latince: ama-t-us [sev-mek,veya sev-m-iş].
Almanca: arbei-t-en [calış-m-ak].
İnglizce: t-o work [çalış-m-a].

S Ö Z L Ü K

affiks [yasağıç],gramer funksionlu (yani,sözlerin BİTİG teşekkülüne hizmet eden) ekler:"yurt-**daş-cık**" sözündeki "-**daş**" ve "-**cık**" gibi.

aktiv genus [dip yöneliş],iyenin eylemin kılıcısı olduğunu ifade eden fiil genusu [yönelişi]:

| aktiv: o ailesini **sev**iyor;Ahmet elbise **al**dı.
| passiv:o ailesince **sev**iliyor;Ahmede elbise **al**ındı.

almaşlık [zamir],isim le almaşabilen (isim yerine gelebilen) sözler: ben,sen,o;bu,şu,o;böyle,şöyle; kim?,ne?,hangi?,nerde?;hepsi,herbiri,başka.

aorist,belirlilik KÖRÜM'ü [aspekti]:çabucak geçen bir muameleyi,etraflı olarak değişmiyen bir geçmişi,belirli ve kapalı olarak söylenen bir hadiseyi,bir şeyin husule gelme mıntıkasındaki zaman şeklini ifade eder.

Şimdiki (bahsedilen) zaman sıfat-fiili devamlı veya tekrarlanan bir hareketi,aoristum sıfat-fiili ise tek veya belirli bir hareketi gösterir.Meselâ,"durur" aoristi,hakikatta,bir zamanı değil, bir modalcıl-KÖRÜM'cül manayı ifade eder.

Bu itibar la,aorist gelecek zamanı içine almaz. Hadise ya geçmiş zaman içinde (aor.historicus), veya yeni bir hadise konuşanın huzurunda (şimdiki zamanda) tamamlanmışdır.Ancak,şartlı olarak söyle-

nen hallerde ise,aorist muhakkak surette gerçekleşecek olan gelecek için de sözkonusu olabilmektedir.Meselâ: eğer ben burda kalır sam,yeni bir iş bulmam gerekiyor (s.24,"34" eki ve s.19,"19").

attribut [ayırgıç,ADRA ("tefrik")],bir ismin predikatta bulunmaksızın yakından belirlilendirilmesi:

| **yeşil** mendil,**benim** mendilim;
| ānulus [yüzük] **ex** [-dan] **auro** [altın] **factus** [yapılmış] [yani,"**altından yapılmış** yüzük] (Latince).

AYI ["phrase"],bir mana elde etmek üzere ifade edilen—ancak,içinde fiil bulunmuyan—sözlerin herhangi bir BARMAQ'ı ["sequence"i,sırası]:

| "karısı ile beraber","misafire" gibi.Bu iki AYI bir fiil kullanılarak birleştirilir se,bir cümle elde olunacakdır:"o karısı ile beraber misafire gitti".

ayırgıç ["attribute"],isim sözünü ayıran sözlerdir ve "nasıl?","kimin?","hangi?","ne kadar?" sorularına cevap verirler:

| **benim** babam;**üçüncü** gün;**yüzlerce** kitap,**açık** deniz;
| tarlada **kokulu** çiçekler büyüyor;
| Tatarstan **petrol bakımından** zengin bir ülke;
| bu—**büyük** şairin birinci eseri.

bağlak ["postposition"],bir ismin bir fiil le,bir sıfat la veya diğer bir isim le olan münasebetini gösteren sözlerdir:

| onun aklı bir hesap makinası **gibi** (bağlak!).

basit cümle,bir iye ve bir SAB'dan ibaret cümle:

| yağmur (iye!) yağmıya başladı (SAB!).

baş geliş ["nominative"],grammatik iye gösteren söz:

| **ben** (baş geliş) geldim (SAB).

birleşik söz, iki veya daha çok söz çekirdeklerinin birleşmeleri ile elde olunan söz:

| OŞUĞ [< OŞ-UĞ], ÜEW [< ÜE AW].

BİTİG ["clause"], bir dizme-koşma veya iyerçinli-koşma cümlenin keseğini teşkil etmek (yani, cümlenin koşma parçası olmak) üzere, bir iye ve bir SAB içeren sözler grubu:

| BUNCA BİTİG-BİTİGME KÜL-TİGİN ATISI YOLUĞ-TİGİN **BİTİDİM** [bunca cümleleri (söz inşalarını) Kül-Tigin namına Yoluğ-Tigin olarak **yazdım**] cümlesinde "**-M**" SAB-KİYE iye ve "**BİTİDİ**" SAB'dır. "**Ben** geldim" cümlesinde ise "**Benim**" iye ve "**Geldi**" SAB'dır.

"Bir konuşmanın bitirilmiş hali" anlamında olan BİTİG, Latince "clausula" anlamı kadar, "yazı" anlamında da kullanılmış bulunuyor (yukarıdaki misal!).

BİTİG-BİTİGME, yazı formu; yani, "cümle".

BİTİG dirkegiçleri ["clause connectors"], BİTİG'leri dizen veya iyerten söz sınıflarıdır.

Diziciler—bir dizme-koşma cümle elde etmek üzere—iki İLİNMEKSİZ BİTİG'i denk hukuklu, eşdeğer olarak dizerler ("cümle" sözüne bakınız!):

İLİNMEKSİZ BİTİG, **dizici** İLİNMEKSİZ BİTİG.

İyerticiler—iyerçinli-koşma cümle teşkil etmek üzere—bir İLİNMEKSİZ BİTİG'e İLİNMEKLİG BİTİG ekleyerler ("cümle" sözüne bakınız!):

İLİNMEKLİG BİTİG, İLİNMEKSİZ BİTİG (virgüllü!),
İLİNMEKSİZ BİTİG İLİNMEKLİG BİTİG (virgülsüz!).

bitişik söz, iki sözden teşkil edilen söz: UB-OZ, güpe-gündüz gibi.

cümle [BİTİG-BİTİGME], TOLP [komple] mana ifade eden sözler QAN'i [grubu]; koşma BİTİGLER QAN'ı.

Esas itibarile 4 çeşit cümle vardır: (1) bir İLİNMEKSİZ BİTİG'den ibaret **basit cümle:**

| Ben balığa çıkmasını severim.

(2) Birbirlerine aşağıdaki usullerden biri ile eklenmiş olan iki veya daha çok İLİNMEKSİZ BİTİG'-den ibaret **dizme-koşma** [compound] cümle:

- Dizici dirkegiç ["conjunction"] ile eklenme:

| Ben balığa çıkmasını severim, **fakat** (dizici!) balık etinden nefret ederim.

- Cümle dirkegiçi ["sentence connector"] ile eklenme:

| Ben balığa çıkmasını severim; **ancak**, balık etinden nefret ederim.

- Noktalı virgül ile eklenme:

| Ben balığa çıkmasını severim; balık etinden nefret ederim.

(3) Bir İLİNMEKSİZ (esas) ve bir İLİNMEKLİG (subordine) BİTİG'in kombinasionundan ibaret **iyerçinli koşma** ["complex"] cümle:

| Hernekadar balığa çıkmasını seviyor sam da (İLİNMEKLİG BİTİG), ben balık etinden nefret ederim (İLİNMEKSİZ BİTİG).
| Ben balık etinden nefret ederim (virgülsüz!) hernekadar balığa çıkmasını seviyor sam da.

(4) İki veya daha çok İLİNMEKSİZ BİTİG ile bir veya daha çok İLİNMEKLİG BİTİG'in kombinasionundan ibaret **dizme koşma-iyerçinli koşma** ["compound-complex"] cümle:

| Balık etinden nefret etmeme **rağmen** (İLİNMEKLİG BİTİG), ben balığa çıkmasını severim (İLİNMEKSİZ BİTİG); **çünki** balık tutmak çok heyecanlı (İLİNMEKSİZ BİTİG).

cümle dirkegiçi ["sentence connector"], bir İLİNMEKSİZ BİTİG'i—bir dizme-koşma ["compound"] cümle elde etmek üzere—diğerine ekler:

İLİNMEKSİZ BİTİG;**cümle dirkegiçi**,İLİNMEKSİZ BİTİG.

| ben balığa çıkmasını severim;**ancak**,balık etinden
| nefret ederim.

çınlık modusu ["indikativus"],gerçekten olmuş,olmakta veya olacak olan bir eylemi ifade eder:

| ben geldim/geliyorum/geleceğim.

dip yöneliş,"aktiv genus" sözüne bakınız!.

dirkegiç ["connector"],BİTİG veya cümleleri birbirine ekliyen AYI ve sözler.Bunlar cümle dirkegiçleri (bkz!) ve BİTİG dirkegiçleri (bkz!) olmak üzere ikiye ayrılırlar.

dizici dirkegiç ["coordinating conjunction"],bir dizme-koşma cümlenin İLİNMEKSİZ BİTİG'lerini birbirlerine eklemiye yarıyan kesekler;kısaca:diziciler (bkz:BİTİG dirkegiçleri!).

diziciler ["coordinators"],ayrı hukuklu söz,AYI ve BİTİG'leri birbirine ekliyen dirkegiçler (bkz:BİTİG dirkegiçleri!).

dizme,aynı hukuklu ve kıymetteki söz,AYI,BİTİG ve BİTİG-BİTİGME'leri birbirlerine bağlama (yani,dizerek koşma):

| ben **ve** Ahmet; ılık,**fakat** rütubetli.

dizme koşma ["compound"] **cümle**,bir cümle dirkegiçi ile eklenmiş olan iki İLİNMEKSİZ BİTİG'den ibaret cümle:

| ben tenis oynamasını severim (1.BİTİG),**fakat** golf
| oyunundan nefret ederim (2.BİTİG).

doğru söylem,doğru aktarım ["direct quotation"],diğer bir kimsenin sözlerinin tam olarak aktarılması ki,aktarılan sözler tırnak içinde yazılırlar:

| "Ben onun yaylaya çıktığını sandım",dedi,"fakat
| çıkmamış."

esas BİTİG ["main clause"],İLİNMEKSİZ BİTİG.

genus [Lat."cins";çokluk şekli:"genera"] (1) isimlerin cinsi: aktiv = "erkek", passiv = "dişi",neutrum (veya "medium") = "tarafsız"; (2) fiillerin formu [fiil yönelişleri;"genus verbi";İng."voice"]: aktivum,passivum,medium.

giriş yapan BİTİG ["introductory clause"],bir iyerçinli koşma cümlede bir TUDMAQ olarak kullanılan İLİNMEKLİG isim cümlesi dışında kalan İLİNMEKSİZ BİTİG:

| o (iye!) bana yardım edeceğini (İLİNMEKLİG isim BİTİGİ;cümlenin TUDMAQ'ı) **söyledi** (İLİNMEKSİZ giriş BİTİG'i).

giriş yapan kesekler,girticiler ["introducers",KİRTGÜNÇLER],cümlenin keseği olmadıkları halde,konuşanın söylenmekte olan fikre karşı olan tutumunu belirten sözler,AYI'lar,ve ayıran ARTUQAÇLAR:

| Sözler | **Maamafih**,yeni kanunun halk kitlelerince benimsendiği söylenemez.
| AYILAR | **çok çalışmak suretile**,o sınıfını geçmiye muvaffak oldu.
| BİTİGLER | **Birkaç yıl üstüste sınıfta kaldığı için**,o mektebinden kovuldu.
| Ayıran ARTUQAÇLAR | Benim yakın arkadaşım,**Fikret Musabay**, Dresden bombardımanında öldü.

haber [SAB,"predicate"],bir cümlenin iyesi hakkında söylenen:

| Ben [iye] sinamaya [TUDMAQ] **gideceğim** [haber,SAB].

hal-fiil [zarf-fiil,"gerundium",hal-QILINÇ],cümlenin fiili için izahat getiren söz,ve AYILAR.Bunlar şu sorulara cevap verirler: (1) nasıl?,ne yapıp?;(2) ne zaman?,ne yaptıktan sonra?,niçin?;(3) ne zamana kadar?;(4) niye?

| -rak Çocuk sıçrayarak koşuyor;
| -p o bize gelip gitti;avını sürükleyib getirdi.

-ca yağmur yağınca,yollar çamurlandı;
-de misafirler gelende,kahve ikram et;
-ya o hikâye okumuya düşkün;
kadar güneş batana kadar,eve dön.

İLİNMEKLİG BİTİG["subordinate clause"],bir cümlenin parçası olan;ancak,yalnız başına duramıyan (yani, bağımlı,subordine) BİTİG:

Hernekadar balığa çıkmasını seviyor sam da (İLİNMEKLİG BİTİG),**balık etinden nefret ederim** (İLİNMEKSİZ BİTİG).

İLİNMEKSİZ BİTİG["independent clause"],bir cümlenin azası olan;ancak,yalnız başına da durabilen (yani, bağımsız,esas) BİTİG (yukarıdaki misale bakınız!).

imperfekt(um) [Latince],geçmiş zamanın henüz tamamlanmamış olan bir eylemini ifade eder:"fugiebat" [Latince,o kaçmakta idi].

indikativ(us),bak:çınlık modusu.

isim BİTİG ["noun clause"],bir ismin gördüğü işi gören İLİNMEKLİG BİTİG:

bana yardım edeceğini (isim BİTİG) söyledi (KİRTGÜNÇ BİTİG).

iye ["subject",fail,INDIQ],bir fiilin (haberin) baş gelişi halinde (**kim? ve ne?** sorularına cevap veren) bir isim veya bir isim gibi kullanılan söz, AYI veya BİTİG:

köpek (iye) adamı (TUDMAQ) ısırdı (fiil,SAB);
o (iye) bana (dolaylı TUDMAQ) hediye (doğru TUDMAQ) vermek istiyor (SAB,fiil);
Ahmet le Mehmet (iye) ava çıkdılar;
Çocukların ekseriyeti (iye) soruları (doğru TUDMAQ) biliyorlar (SAB);
şimdiye kadar görmüş olduğum geyiklerin en güzeli (iye) dağdan aşağı (reviş) iniyordu (SAB).

Ünlenmesi gereksiz olan bazı hallerde **iye** iptal

olunabilinmektedir:

| geldim ["**ben** geldim" yerine];
| çok bulutlu idi ["**it** was very claudy" yerine];
| ismini yaz ["**sen** ismini yaz" yerine];
| seni methediyorlar ["**man** lobt dich" yerine];
| denilebilir ["**man** könnte sagen" yerine].

iyelik gelişi ["genetive"], iye (aidiyet) gösteren ve "kimin?", "neyin" sorularına cevap veren geliş:

| **atın** kuyruğu; **suların** öcü.

iyerçinli koşma cümle ["complex sentence"], bir iyertici ile eklenmiş olan bir İLİNMEKSİZ BİTİG ile İLİNMEKLİG BİTİG'den ibaret cümle:

| eve çabuk dönebilmek **için** ["için" iyerticili İLİNMEKLİG BİTİG], otomobile bindim.

iyertici dirkegiçler ["subordinators"], cümleye bir iyertici BİTIG girten sözler (yukarıdaki "için"g.).

izafet terkibi ["nominal compound"], iki isimden ayırgıçlı ["attributive"] halde söz dizme şekli:

| Mehmed**in** kalem**i**, çocuk yuva**sı**, taş duvar, göz**e** ilâç. TEMİR QAPIG, TÜRÜK BİL, TÜRÜK TÖRÜ**Sİ**, EÇİ**M** QAĞAN, İÇÜÜ**M**-APAM TÖRÜ**Sİ**, BUYURIQI BEGLERİ, BİLGE QAĞAN. OMUGI QURĞAN [Şehr-**i** Omuğ; tıpkı "Bab-**ı** Ali" gibi].

kesek ["article"], cümle azası, cümle kısmı.

kesekçe ["particle"], cümle veya onun keseklerine türlü mana nüansları veren yardımcı sözler:

| sen**mi?**, **en** yeni, **kıp**kızıl, söylemiye **de** başladı, atlar **nedendir** ürkmüşler, **hiç**, gelse**ne**, v.b. Bunlara karşılık, demonstrativ sıfatlardan İnglizce **a** ve **an**'a (yani, "bir"e) "belirsizlik keseği", **the**'ye (Prototürkçe "BU"ya) "belirleyici kesek" denmektedir.

QILINÇ [fiil], bir EB-EDİZ [aksion] veya ERDİN [durum] gösteren söz:

| o bize **geldi** (EB-EDİZ),
| o **uyuyor** (ERDİN).

KİRTGÜNÇ ["introducer"],girtici (bak:giriş yapan kesek!).

KİYE [koherens],birbirlerine bağımlı olma,beraber tutunme.Bir yazı KİYELER le teşkil edilir.KİYE elde etmenin iki ana yolu bulunuyor:bir düşüncenin diğeri ile ne şekilde ilişkilendirildiğini gösteren ÖTRÜ QIÇMAQLAR ve ÖGE YÜKÜNMİŞ YİVEK kullanmak.

konyunktiv(us) [Lat."olabilirlik modusu"],ancak hayal edilmiş bir eylemi ifade eder:yarışda kazanmış **olsa idim.**

modal [UNA-ANI],şekil ve tarz ifade eden;bir şeyin nasıl olduğu veya ne şekilde düşünülmüş olduğu bildirilen.Meselâ,"**gidiyor**" yerine şu üç modal fiil şekli kullanılmış olabilirdi:"**gitmek istiyor**","**gitmiye mecbur**","**gidebilir**".

modal zarflar,cümlede KİRTGÜNÇ söz olarak kullanılan zarflar [revişler]:

| **nihayet**,biz anlaştık;
| **benim le beraber**,o eve geldi;
| **demek ki**,sen bize gelmedin.

modus [Latince "şekil ve tarz"],fiilin ifade şekli: (1) buyuruk şekli [imperativ],(2) cınlık şekli [indikativ],(3) olabilirlilik şekli [konyunktiv], (4) dilek şekli [optativ].

orun BİTİG'leri ["place clauses"],orun [mevki] gösteren BİTİGLER:

| **alış-veriş yaptığım her yerde**,ben kredi kartimi
| kullanırım.

OZĞU işaretleri ["transition signals"],bir BİTİG veya cümleden diğerine geçiş temin eden **söz**,ve AYILAR:**ilk önce,ikinciden,bundan dolayı,diğer**

taraftan,netice itibarile, v.b.g.

OZĞU işaretleri funksionları itibarile dört esas gruba ayrılırlar: (1) cümle dirkegiçleri,(2) BÎTÎĞ dirkegiçleri,(3) bağlaklar, (4) ayırgıçlar. OZĞU işaretleri deyiminin diğer bir ifade şekli de ÖTRÜ QIÇMAQLAR'dır.

ÖGE YÜKÜNMÎŞ YÎVEK ["logical order"],yazıda bir KÎYE elde etmek için,bir cümledeki söz,AYI veya BÎTÎĞ'den;veya,yazımızdaki bir cümle veya paragraftan diğerine **lojik ve yumşak** olarak geçme,ani sıçramalar yapmama.

ÖTRÜ fiil ["transitive verb"],fiil tarafından işa - ret edilen ËB-ËDÎZ'in [aksionun]—kendi-kendisinde son bulmuyarak—cümledeki TUDMAQ'lara da geçmesi. Meselâ: ONAY ÎLÎTDÎ [onay elitildi] BÎTÎĞ'inde ËB-ËDİZ fiilin kendisinde son buluyor;yani,BÎTÎĞ'de TUDMAQ bulunmuyor.Böyle fiillere ÖTRÜSÎZ ["intransitive"] denilir.

Buna karşılık:

| OĞ [insan] ON AT [kozmostaki] UW ÎT [mukaddes
| impulsudur] ËD-ËD [kreasionun]

cümlesinde BUYAN (yani,"fiil") "insan kozmostaki mukaddes impulsdur" şeklinde "insana (iyeye) mahsus" olarak kalmıyarak,"kreasion [yoktan var ediliş]" TUDMAQ'ına da geçiyor.Böyle fiillere "ÖTRÜ fiil" denmektedir.

ÖTRÜ QIÇMAQLAR ["transition signals",OZĞU işaretleri]: "diğer bir deyim le,ilâveten,bundan başka, benzer şekilde" gibi,benzer (ilâve) bir fikir;"oysa,halbuki,diğer taraftan,buna karşılık" gibi,zıt bir fikir;"meselâ" gibi,bir misal;"netice itibarile" gibi,bir sonuç;"ilk önce,ikinci olarak,en sonunda" gibi,bir kronolojik sıra bildiren ve paragrafa KÎYE veren söz ve ayılardır.

passiv genus [düşüm yönelişi],iyenin eylemin alıcısı olduğunu ifade eden fiil genusu [yönelişi]:

aktiv : sevmek, almak; Ahmet kitap aldı.
passiv: sevilmek, alınmak; Ahmede kitap alındı.

perfekt(um) [Latince], "tamamlanmış" bir eylemi ifade eder: "fūgit" [Lat., "o kaçmış bulunuyor" (şimdiki zaman)]. Geçmiş zaman halinde de bu ifade şekli değişmemektedir: "fūgit" [o kaçmıya başladı].

perifrastik konyugasion, Latincede: aktiv halde bir gelecek zaman sıfat-fiilinin, veya passiv halde bir gerundivum'un yardımcı fiil "**esse**" ile bağlanması.

Aktiv hal ve yakın gelecek zaman için: "scrīptūrus **sum**" [**ben** yazmak üzere**yim**].
Passiv hal ve gerekli eylem için: "epistula scrībenda **est**" [mektup yazıl**mış** olmalı].
Referens: A. Linnenkugel, "Lateinische Grammatik", Paderborn 1957, s.69.

Türkçede perifrastik konyugasion bir sıfat-fiilden sonra gelen **yardımcı fiil "ol-/bulun-/-dir"** v.b. ile ifade olunmaktadır:

sesini kes**er gibi oldu**;
hapse düş**müş bulundu**;
azın-azın bu orman geç**esidür** (Yunus Emre).

plūsquamperfekt(um), geçmiş zamanda tamamlanmış olan bir eylemi ifade eder: Latince "fūg**erat** [o kaç**mış** bulunuyor**du**]".

predikat [SAB, haber], bir cümlede iye hakkında söylenen şey: ben (iye) **sınamaya gideceğim** (predikat).

reviş [zarf, "adverb"], fiil, sıfat ve revişlerin manasını UNA-ANI'landıran söz: **iyi, yayan; Türkçe, kahramanca; az, büsbütün, tamam; yakın, burda; bugün, kışın; niçin, sevinçden; boşu-boşuna, mahsus; nihayet, meselâ.**

reviş BİTİĞ ["adverbial clause"], bir revişin gördüğü işi gören İLİNMEKLİĞ BİTİĞ:

içeri girdiğim vakit (reviş BİTİĞ), ben onu gördüm (İLİNMEKSİZ BİTİĞ).

Reviş BİTİG bir İLİNMEKLİG BİTİG'dir.Buna göre,o—bir iyerçinli koşma cümle elde edilmek üzere—bir İLİNMEKSİZ BİTİG ile kombine edilecekdir. Reviş BİTİG'i İLİNMEKSİZ BİTİG'den önce veya sonra gelebilir.Eğer o cümlenin başına gelir se,ondan sonra virgül gelir;aksi halde virgül konmaz.

SAB,(1) haber ["predicate"](s.38'e bkz!);(2) informasion.

SAB-KİYE iye,SAB'da kohere (kaynaşmış,giyilmiş) proto-iye: "geldim" sözündeki "-m" gibi (daha fazla bilgi için "Mir.1993,s.53'e bakınız!).

sıfat BİTİG veya ALQATMIŞ BİTİG ["adjective clause" or "the relative clause"],bir sıfatın gördüğü işi gören İLİNMEKLİG BİTİG:

bu **benim istediğim** (sıfat BİTİG) kitabdır.

sıfat-fiil [Lat."participium"],isimlere vasıf kazandırmak üzere,bir fiilden teşkil edilen (ve nasıl?, nice? sorularına cevap veren) söz:

> **aka-duran** (akar!) su; **gidesi** (gidecek!) **yol;geçmiş** gün;**yakılacak** odun;**tanıdık** kasap;**geçici** heves.
> OT-OZIN **ETİP ERT** BUW-ONINA ESİZ A (Prototürkçe)[ateş vasıtası ile ozmak üzere **götürülmüş olan** (geçmiş zaman sıfat-fiili) ON-Beyini yadederiz].
> AT-ATA **EMİT** UB-UÇUL (Etrüskçe)[AT-ATA **olan** (bulunan) Yüce-Devletli] (Mir.1970,s.92).
> Avem canta**ntem** audiō (Latince)[kuşu öter**ken** duyuyorum (Almancası:ich **höre** den Vogel **singen**)].

suffiks, söz funksionlu (yani,yeni bir söz yapan) art-ek;söz yapıcı yasağıç: "bil**gi**" sözündeki "**-gi**", "su**cu**" sözündeki "**-cu**" art-ekleri gibi.Bunlar "bil-" veya "su-" gibi esas kavramların dışında kalmakta ve onlara,ayrıca,"bil**gi**nin","su**cu**nun" hallerindeki "**-nin-**","**-nun-**" gibi fleksion ekleri eklenebilmektedir.İşte,bir söz kökünden bir söz vucudu şeklinde diğer bir söz teşkil eden "**-gi**","**-cu**"

gibi eklere "**suffiks**" denilir.Ancak,bunlar "prefiks" şeklinde sözbaşına (meselâ,**UB**-OZ gibi) ve "infiks" şeklinde sözvucudu ortasına da gelebilmektedirler (Latince "li-n-quo" sözünde olduğu gibi).

Prefiks,infiks ve suffiks'e,bir üst kavram olmak üzere,"**affiks**" denmektedir.

tamamlık,bak:TUDMAQ!

tasrif [çekim,"declination"],aynı bir ismin cümlelerde başka-başka ekler almasına **tasrif** veya isimlerin **geliş** şekillerine göre değişmesi denilir.Türkçedeki **geliş şekilleri** şu sorulara cevap verirler:

Baş geliş ["nōminātīvus"],—**kim?** veya **ne?**
| **Ben** (baş geliş) geldim.
| Gelen **ben** (baş geliş) idim.

İyeli geliş ["genetīvus",ALP geliş],—
(1) belirsiz TUDMAQ için—**kim?** ve **ne?**
| **Adem** (kim?) oğlu.
| **Ziraat** (ne?) Bankası.
(2) belirli TUDMAQ için—**kimin?** veya **neyin?**
| **Benim** (kimin?) param.
| **Masanın** (neyin?) ayağı.

Yöneliş geliş ["datīvus"],—**kime?** veya **niye?**
| **Ahmetlere** (kime?) misafir geldi.
| **Sınava** (niye?) girdi.

Düşüm geliş [accūsātīvus],
(1) Belirsiz TUDMAQ için—**kim?**veya **ne?**
| o **bir şair** (kim?) idi.**Bir şiir** (ne?) yazdım.
(2) Belirli TUDMAQ için—**kimi?** veya **neyi?**
| **Ayrılanı** (kimi?) ayı aşar.
| **Resim yapmasını** (neyi?) öğreniyorum.

OS-UĞ geliş [mekân-zaman geliş,"lokativ"].
(1) Orun bildiren TUDMAQ için—**kimde** veya **ner-**
| **Ahmetlerde** (kimde?) çalışiyor. [**de?**.

Evde (nerde?) yok.
(2) zaman bildiren TUDMAQ için—**ne zaman?** veya **ne kadar zamanda?**

| Bu vak'a **geçen yıl** (ne zaman?),**ocak ayında** oldu.
| İşlerini **bir haftada** (ne zamana kadar?) tamamladı.
| O **kırk yaşlarında** (hangi zamanda?) idi.

Çıkış gelişi ["ablātīvus"]—**kimden?** veya **nerden?**
| **okuyucudan** (kimden?) mektuplar geldi.
| **Sütten** (nerden?) ak,**sudan** (nerden?) pak.
instrumental geliş—**kim ile?** veya **ne ile?**
| **onun la** (kim le?) aramız çok iyi.
| **Kalem le** (ne ile?) yazıyorum.
Postpozitiv geliş—**kim hakkında?** veya **ne hakkında?**
| **Onun hakkında** (kim hakkında?) masallar anlatıldı.

tempus [Latince,"zaman formu"],bir fiilin aksionunun zamanını ve tamamlanıp tamamlanmamış olduğunu bildiren şeklidir:

şimdiki zaman:	(1) praesēns,
	(2) perfectum praesēns;
geçmiş zaman :	(3) imperfectum,
	(4) perfectum historicum,
	(5) plusquamperfectum;
gelecek zaman:	(6) futurum I,
	(7) futurum II.

(Türkçedeki Zaman Formları cetveline bakınız!)

TUDMAQ [mef'ul,"object"],ÖTRÜ fiil ile ilgili olarak, şahıs veya şey gösteren söz ve sözler (yani,"tamamlık"):

| köpek **adamı** (TUDMAQ) ısırdı.

TUDMAQ'lar baş geliş dışında kalan geliş şekillerine cevap verirler : köpek **kimi** ısırdı?—**adamı.**

TURUŞ BİTİG ["conditional clause"],TURUŞ ifade eden bir çeşit reviş BİTİG'i: "eğer yarın yağmur yağarsa" gibi.

türlendirgiç,sözleri değiştiren affiks: **yurt** (kök)-**daş** (söz teşkil edici yasağıç)-**cık** (okşayıcı yasağıç)-**lar** (türlendirgiç)-**ım** (söz sonu türlendirgici) (yani,yurt-daş-cık-lar-ım).
TÜZ söylem,bak:doğru söylem.
UDUĞ,"statement".
UNA-ANI,modal kualifikasion,modalite.
UNA-ANI revişler, modal zarflar.
WARUQ ["result"],netice.
Yan BİTİG, İLİNMEKLİG BİTİG.
zaman formu,bak: tempus.

Türkçede Zaman Formları

	AMTI	ÖNRE	KİN
Basit [simple]	okuyor[1] gelir[2]	okudu[3] gelir[4] idi[6]	okuyacak[3] görür[4]
Uzantkın [continuous]	yazmakta (-dır)[5]	yazmakta idi[6]	yazmakta olacak
Tamamlanmış [perfekt]	okuyordu okurdu	yazmış(dır) görüb(dür)	okuyacak idi[7]

[1] Atatürk "ögün,çalış,güven!" diyor.Azerice "oxuyur",Tatarca "oqıy","kïle".

[2] "Eylemler sözlerden daha çabuk konuşur".Azerice "këlir",Tatarca "kïle".

[3] Belirli hal,Tatarcada bir de basit geçmiş zamanın "belirsiz" zamanı da bulunuyor: oqığan (belirli şekli "oqıdı") (s.25).

[4] Belirsiz,ve "kategorik olmuyan" şekil: ona mektup yazarım,acelesi yok.Bu eki AMTI halinde de görmekteyiz: KÖRÜR KÖZÜM KÖRMEZ TEG BOLTI [görür gözüm görmez gibi oldu].

[5] **-dır:** bir icranın kategorikliğini ve belirliliğini teyit ve tasavvur eden kuvvetlendirici modifikator.

[6] **-idi**,geçmiş zamanın hikâye eden modallığını ifade eder.

[7] geçmiş zamandaki gelecek.

İ n d e x

A 15
-a (Rusça) 32
-A/-E 15,31
-a/-e 19,25,30,31
-a duran 19,20
-a (-ıp) durur 20
Aq Ïdil 8
-al (İng.) 22,23
Almanca 5,6,8,12, 19-24,26,30,32
als (Alm.) 30
AM 15
ama (Lat.) 15
amato (Lat.) 15
amatus (Lat.) 15
amāv (Lat.) 15
-an/-en 20-23
aorist 20,22
-AR/-ER 25
-ar/-er 24,25
-ası/-esi 27
-ast (Rusça) 24
-aş/-eş 13,14
-AT 16
-at (Kir.) 20,22
-at (Lat.) 16
-a turğan 19
AW 15
-aw/-ew 13
Azerice 25,47
-at (Lat.) 16
bağlı sıfat-fiil 20
ben 27
birleştirici hal-fiil 29
bitişik söz 15
biz 27
BOS BU BOS 9
-cak/-cek 24-27,45
-ci/-ci 16
-çak/-çek 24,26
-çi/-çi 16,26,27
çokluk eki ER 31
-d (Moğ.) 18
d / t/s 6
demonstrativ karşı-laştırma metodu 5
demonstre etme 5
des (Alm.) = ËS 21
-dı/-di 18,19,25
-dī (Lat.) 19
-du 19
-ed (İng.) 24
-e duran 20
-ËL-ËR 22,32
ËLÜ ËS 30
-end (Alm.)20,22,29
-en (İng.) 20
-enn (Rus.) 20
-ep 30
ËP-PİN 28
ËR 31,32
-er (Alm.) 26,32
-ere (Lat.) 16,17
ËS 32
ËS-AT 24
ËSİ 27
ËSİ BİN / ich bin 27
ËSİ BİZ 27,70
ËSİ ËM / I am 27
ËSİN ËR 28
Eski Türkçe 11,12,31
esse (Lat.) 19,23,28
ËS...-SİT 21
Etrüsk 7,14,17-23,29,31
gaye infinitivi 16
gelecek zaman sıfat-fiili 24

geçmiş zaman sıfat-fiili 24
genil infinitiv 24
gerundium 19,29
Glozel 7-12,14
-GME 22-24
Gotça 12
-GAÇ 29
-ğaç/-geç 29,30
-ğalı/-geli 17
-ğan/-gen 22,23,25
fiillerin isim ve infiniv halleri 13
Fransızca 6,9-12,19
-GU(W) 14
-GU(W)ÇI 15,16
hal-fiil 20,29,31
-heit (Alm.) 19
hissî ifade kesekçesi
A ve AW 15
I 32
-ı/-i (Rus.) 32
-ıcı/-ici 15
-IL/-İL 21-23
-al (İng.) 22
-ıl/-il 25
-ın/-in ... -ı/-i (-sı/-si) 20,21
-ınca/-ince 29
-ın ...-ları 22
-ın ... -mesi 21
-IP/-İP 29
-ıp/-ip 29-31
-ıp durur 19,20
-ıp ... -mesi 21
-IR/-İR 24,25,31
-ır/-ir 24-26
-(ı)rğa/-(i)rge 16
16,17
-ırğa = -U(W) E-RE =-ere (Lat.)
16
-IŞ/-İŞ 14
-ış/-iş 13,14,16
-IT/-İT 17-19
-IT/-İT = maq/-mek
-mek 17,18
-IT/-İT=-lık 18,19
-IT/-İT=-ot (Rus.)
=-it (Lat.)=-ut
(İng.)=-heit (Alm)
=-lık (Türk.) 19
-ıt 18
-ıw/-iw = -mi 15
= -ma/-me 13,19
-ı(w)çı/-i(w)çi 15
-ıy/-iy 19,30
-î = -dî (Lat.) 19
-i diğan (Uyg.) 19
ich bin (Alm.) 27
ich sei (Alm.) 28
-İL ...-İT 21
-ip dur 20
isim-fiil 20
-ist (Rus.) 24
-is-ti (Lat.) 23
-İT 17,18
-İT = -lar 18,22
-İT = -maq 17,18
-İT = -mesi 18,21
-İT = -ung (Alm.) 21
-İT = -di 18,19
-it (Lat.) 18
İT ERT 20
-İT ... -T 19,20
izafet terkibi 20,22
-qalı/-keli 17
kılıcı adı 13
kılış adı 13
kogda (Rus.) 30
koşma fiil 31
-lar/-ler 18,22,
31,32
-lıq/-lik 18,19
-lıqlı 24
loşat 8
-lü 24
-MA/-ME 14
-ma/-me 13,14,19,21
-m- 32
-madan/-meden 29
-magda (Az.) 25
-mağa/-mege 17
-MAQ/-MEK 17
-maq/-mek 17,18
-maqqa/-mekke 17
-ması/-mesi 18,21,
22
-maw/-mew 13
-mamıya/-memiye 16
-masqa/-meske 16
-mı/-mi 15
-MIŞ/-MİŞ 24
-mış/-miş 15,23,24
-mış olan/-miş o-
lan 22,23
-mıy/-miy 29
-mıya/-miye 16,17

-mıyaraq/-miyerek 29
-mişdin 23,24
Moğolca 18
-muş/-müş 23
-muş ... -an 23
-muya/-müye 16,17
-n (Lat.)20
-n (Rus.) 22
Niaux Mağarası 9
Nomina Actionis 15
Nomina Agentis 15
nominal compound 20
"-N" + "-T" 21
-nt (Lat.) 20,22
-ntis (Lat.) 22
-nun ... -mesi 21
OĞUÇ 29,30
optativ 27
-or/-r (Lat.) 27
OS-OS 9
ÖK 26
ÖKOLÎ ÇUR 31
participium 19,20
participium coniunctum 20
Part.Perf.Pass. 15,16
prefrastik 28
Protobulgarca 13,14
Protogrekçe 13,18, 19,21,23
Prototürkkçe 5-8,12-26,29-32
Rusça 5,6,8,11,12, 19,20,22,24,30,32
sıfat-fiil 15,19-22, 24,27,28
Side 7,29,30
-sim (Lat.) 28
-SÎT /-SUT 22,23
-SÎT = -sit (Lat.) 23
= isti (Lat.) 23,
= -st (Alm.) 23,24
= -st (İng.) 24,
= -ist/-ast (Rus.) 24
= -şt (Türk.) 24
-st (Alm.) 8
sum (Lat.) 28
T / N 22
-t (Rus.,Lat.,Alm., İng.) 22,23
-TAÇI /-TEÇÎ 26,27
Tatarca 9,11,13,17, 19,22-26,29,30
-TEÇÎ ÖK 26,27
teşebbüs modallığı
sifat fiili 27
-ti (Rus.) 32
Trois Freres Mağ.9,15
Türkçe 5,8,9,11-13,15, 16,18,19,21-26,29-31
Türk aoristi 19,20
uzant-kın hal-fiil 30
ÜE 8
Val Camonica 15,30
Würmlach 12
y / s 6
-y (Tat.) 25
-ya/-ye 30
-yaçaq 26
-yan 22
-yaraq/-yerek 29
yasalma söz 15,16
YOLUĞ TİĞİN 31
-yor 25,31
-yorsun 24
Yunanca 6,11,12,32
zaman-sebeb hal-fiili 29

İlâveler: Codex Argentinus 12
Çilgiri 14
Erenköy 14
Frig 13,14
İngilizce 5-7,12,19,20,24,32
Qırğızca 6,9,20
Latince 6,7,9-12,15,16,18-20,22, 23,25,26,32

PROTOTÜRK ALFABESİ: ABCÇDEFGĞHXIİÎJKQLMNÑOÖPRSŞTUÜVWYZ

UMUĞLAR [Referensler]

Akademiya Nauk SSSR,1961;"İsledovaniya po sravnitelnoy Grammatiki Tyurkskih Yazıkov"[Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri Hak.Araştırmalar],III,Mos.

Banguoğlu,T.1990;"Türkçenin Grameri",TTK.

Barhudarov,S.G.-Dosıçeva,E.İ. 1938; "Grammatika Russkogo Yazıka",I,II;Moskva.

Eckersley,C.E. 1944; "A Concise English Grammer for Foreign Students",London.

Faseev,F.S. 1966;"Tatar Dilinin Kısa Gramer Klavuzu"(Rusça);Tatarça-Rusça Sözlik,Meskew;s.807-863.

Gabain,A von 1988; "Eski Türkçenin Grameri",TTK; çeviren: M.Alkın.

Mihailov,M.S. 1965; "Perefrastiçeskie Formı Turetskogo Glagola"[Türk Fiilinin Perefrastik Şekilleri];Akademiya Nauk SSSR,Moskva.

Mirşan,K. 1993; "Prototürkische Grammatik" [Prototürk Grameri];Türkbükü.

Mirşan,K. 1996;"Fiillerin İsim ve Mastar Halleri ile Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Alanlarında BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ";Türkbükü.

Schulz,H. -Sundermeyer,W.-Thies,B. 1941;"Deutsche Sprachlehre für Ausländer";Berlin.

Schwyzer,E. 1953; "Griechische Grammatik", I,II; München.

Stolz,F.-Debrunner,A.-Schmid,W.P. 1966;"Geschichte der Lateinischen Sprache",Berlin.

Şiralieva,M.S.-Sevartyana,E.V. 1971;"Grammatika Azerbaycanskogo Yazıka",Bakü.

Tekin,T. 1968;"A Grammer of Orkhon Turkic";Indiana Unuversity,Bloomington.

Weiner,J.S. 1971;"Man's Natural History",London.

Kitap Konusunun Daha da Belirlilendirilmesi

Avrupadaki dillerin başlıca iki kökene dayandığı çoktandır biliniyor: (1) Oral-Altay ve (2) İndo-Cermen dilleri.Ancak,bu iki gruba giren dillerden hiçbirinin geçmişi onların hangi ÖN'den [konstitusiondan,kaynakdan] geldiklerini belirliyebilmemiz için gerektiği kadar eski değil:

Fenike Alfabesi ('Abdo Fragmenti)	d.ö.1700-1600
Hititçe	d.ö.1500-700
Çin Yazısı	d.ö. 1400
Yahudice (Gezer Takvimi)	d.ö. 900
Yunanca (Atinada bulunmuş olan Dipylon-İbriği)	d.ö. 8'inci yy
Etrüsk Yazısı (Marsiliana Tahtası)	d.ö. 700
Latince (Manios Yazısı)	d.ö. 7.y.y.
Hindistan (Brāhmī ve Kharoşthi yazıları)	d.ö. 500
İranca (Pehlevî Yazısı)	d.ö. 300
Batı Gotları (yani,Alman) alfabesi (Codex Argenteus)	d.s.6.y.y.
Slav Yazısı (Codex Zographensis)	d.s.10.y.y.

Buna karşılık,Avrasya dillerinin ÖN'ünü bize gösterebilecek olan yazıtlar inanılmaz derecede eski tarihler taşıyor:

Altamira Mağarasındaki (Küzey İspanya) makarna benzeri parmak çizgileri 55000-50000 y.ö.

- La Pasiega Mağarası (Kuzey İspanya) yazıtı (Tükenmekte olan Eskitaş Çağı) d.ö. 12.000
- Rochebertier ve Gourdan Mağaralarında (Fransa) kemik üzerine yazılmış yazılar (Geç Magdaléniën Çağı) d.ö. 12.000
- Mas d'Azil (Güney Fransa)'deki boyanmış çakıllar yazıtı (Mesolitikum) d.ö. 10.000-5.000
- Güneydoğu Anadoludaki Kâhn-ı Melikân ve Taht-ı Melik'deki kayaüstü petroglüfleri d.ö. 15.000-7.000
- Vinça-Tartaria (Sırbıstan) Yazıtları d.ö. 5.300-3.500
- Lena Neolitiği d.ö. 4.000
- Reinach'a göre Glozel (Fransa) Yazıtları d.ö. 4.000-3.000.

Lenada,Bel-Qaçı yakınındaki bir yerleşmede karbon testi ile elde olunan tarih (d.ö.4000),aynı zamanda,Lena Yazıtlarının da tarihini gösterse gerek. Diğer taraftan,bu tarih Glozel Yazıtlarının tarihi ile de çakışıyor.Bundan başka,Güney-Doğu Anadoludaki d.ö.15.000 yıl öncesine ait petroglüflerin Güney Fransada d.ö.12.000'lerde ilk yazılar halinde gözüktüğünü de gözönünde bulundurursak,bu her iki yerdeki petroglüf ve yazı başlangıçlarının ÖN-ünün Orta-Asya olması gerekeceği belirecektir.Qazaqstanda,bilhassa Tamğalı Sayında,uzun yıllar araştırmalar yapan Prof.Dr.Ğ.Ğ.Musabayev bize şu tarihleri veriyor:

Kayaüstü resimleri	30.000 y.ö.
Piktogrammlar	20.000 y.ö.
Petroglüfler	15.ooo y.ö.
Yazı başlangıcı	10.000 y.ö.

Tamğalı Sayı Galerisinde bine yakın resim ve yazıt var.İnsanlığın en eski çağındaki en ileri me-

deniyet seviyesinde yazılmış olan bu eserler bize Avrupa dillerinde Prototürkçe izleri bulunması gerektiğini kanıtlıyor:

- Sülyek Yazıtındaki **ELÜ ES AT**'dan [ehli at] Rusça "**loşat**" [at];
- Niaux Mağarasındaki **BOS BU BOS** [sakin bizon] ve Latince "**bōs**" [öküz,sığır];
- Niaux Mağarasındaki **OS-OS** [adamakıllı azgın] ve Fransızca "**osé**" [cür'etkâr,küstah],Latince "**ōsor**" [nefret eden];Tatarca "**osal**"[azgın,şerir].
- Trois Frères Mağarasındaki **ERÜ ER AT**'dan [çaba atı (yani,"yorga")] Fransızca "**ardeur**" [hareket, çaba (yani,ERÜ ER)];
- Glozeldeki **ES ARU AT** [koşan at] ve Fransızca "**se hâter**" [koşmak];
- Glozeldeki **UD**'dan [cinsiyet (yani,"dişi")] Rusça "**rod**" [cinsiyet];
- Glozeldeki **UDU ER** [cinsi münasebet icra eden (yani,"erkek")]'den Fransızca "**odeur**" [koku (yani,dişi kokusu alan erkek)];Yunanca "**odeo**" [itmek,itişmek];
- Glozeldeki **EDÜ** [etme,yapma] ve İnglizce "**to do**" [yapmak].
- Glozeldeki **UL EDİS** [uluma] ve Latince "**ululo**" [uluma];
- Glozeldeki **ODUQ EL** [başçeken (yöneten) kişi] ve Latincedeki "**dūcō**" [yönetme,başçekme];
- Glozeldeki **ÖGÜGÜN US EL** [saygın vucut populasionu] deyiminden Fransızca "**guenon**" [dişi maymun].Aynı yazıttaki **EL-ESİS** [insanlara mahsus;yani,"seçkin"] deyiminden Fransızca "**élite**";
- Avusturyadaki Mauthen yazıtındaki **ALTUÇ**" deyiminden Latince "**altus**" [yüce];
- Protoyunanca **ATAN ES USUNUQUNUZ** ["die Instanz des Vaters","baba yüceliği"] ve Etrüskçedeki **ATA ESİSİT** [Cumhurreisi] deyimlerindeki **ATA**'yı Gotçada da görüyoruz (Codex Argenteus): "**atta**"["Vater",baba].

- Protobulgarca **AQIRIWIZ-UTAN** ["exclamatory";sözü şiddetli söylemek suretile,anlaşılma temin ederek; ilân ederek] ve Latince "**acrōasis**"[ders,konferans];
- OT-OZ sıntaşlarında,ÜE yazıtında,Vinça-Tartaria yazıtlarında v.b.ında geçen **ËSÎS** [hatırlama,idrak] ve İnglizce "**sense**"[duygu,anlayış;mana];
- Talas yazıtında geçen **QUT** ["invariahce";değişmiyen şekil] ve İnglizce "**good**" [iyi];
- Talas yazıtlarında geçen **OT** [ateş] ve İnglizce "**hot**" [sıcak];
- Kemçik Özenindeki Kızıl Macalık Kenti yakınındaki bir yazıtta geçen **BUDA** [separasion] sözü ve İnglizce "**bud**" [tomurcuk];
- Aynı yazıtta geçen **ÖG-ËRÎG** ve İng."**Greek**" [Grek];
- Glozeldeki **ES-ON ËDÜ** [done yaratma ("gebelik" anlamında)] ve Fransızca "**donnée**" [done];
- Glozeldeki **ËDÎNÎS ËSÎS** [yavru sahibi olma (yani, "gebelik")] ve Yunanca "**eideos**" [genç];
- Protogrekçe **ËDÎS ON** [Yaradan] ve Yunanca "**theos**" [Tanrı];
- Protogrekçe **ÖGÜLÜSÜZ ÖGÜNÜZ** ["ich bin der Würdige"] ve Yunanca "**egon**" [ben];
- Protogrekçe **BU ATANIS ATIN** ["deine diese Benennung"] ve Yunanca "**tune**" [sen];
- Protogrekçe **AT ËRÎSÎÇ ËMÎSÎZ** ["wir sind die İnstanz der Realisation"] ve Yun."**ammes**"[biz];
- Protogrekçe **ËMÍNÎZ** ["ihr seid"] ve Yunanca "**ümmes**" [siz];
- Etrüskçe **ËM USULT AT** [ben] ve Latince "**meused**'den **meus**"[ben];
- Etrüskçe **ATILILTIQ US** [sen] ve Latince "**tuus**"[sen];
- Etrüskçe **UW-ËSÎNÎTÎZ** [sizin] ve Latince "**vesterus**'-dan **vester**" [sizin];
- Lena yazıtlarından birinde geçen **ËSÎ ËM** [benim] ve İnglizce "**I am**" [benim];
- Talas yazıtlarından birinde geçen **BU,ËLÎ ATI AT** [dieses hier,das Volk] ve İnglizce "**that**";

- Aynı yazıtta geçen **OĞLI ATI QAR-ÇUR** [den Nahmen des Volkssohnes **hin** QAR-ÇUR] ve **-I ATI**'dan İngilizce "**the**";
- Aynı yazıtta geçen OĞLI **ATI ÈS** OĞUP OĞUR OTI A [dieses Feuer ist für die Gelobung **des** Volkssohnes bestimmt] ve **ATI ÈS**'den Almanca "**des**" ve İnglizce "**this**" [işbu];
- Etrüskçe ATIM AT **ÈS** UB-UÇUZUS [das Übergehen meines Namens durch Verbrennung zu dem Gott] ve **ÈS**'den Almanca "**-es/-s**" ve İnglizce "possessive case" eki "**'s**";
- Etrüskçe **ÈSÎ BÎN** [ich sei,ich bin] ve Almanca "**ich bin**" [benim].

Tarihî belgelerin bulunamamış olması dolayısile, bugünkü İndocermen dillerinin hangi ÖN'den [konstitusiondan,menşeden] kaynaklanmış olduğu şimdiye kadar bilinmiyordu.Şimdi ise bu ÖN'ün Prototürkçe olduğu açık-seçik belli olmaktadır.Yukarıda verilen söz kıyaslamaları dışında,Avrupa dillerindeki pek çok gramer kaidelerinin de Prototürkçe kökenli olması bu kabulü daha da kuvvetlendirmektedir:

• Tek çekirdekli sözler le başlıyan Prototürkçede iki adet hissî ifade kesekçesi [partikel'i] görmekteyiz: **A** ve **AW**.Bu iki kesekçe yardımı ile,Latince şu üç temel yasalma söz (yani,bitişik söz) şekli teşkil etmiş bulunuyor:

(1) şimdiki halin yasalma sözü;meselâ,**AM** (çekirdek) + **A** = **amā-** ;

(2) tamamlanmış halin yasalma sözü;meselâ,**amā + AW** = **amāv-**;

(3) geçmiş zamanın tamamlanmış sıfat-fiili;meselâ, **amā + to** = **amāto** (veya,**amātu-s**).

Misaller: Amā (Latince) [sev!];
Facile est fact**u(w)** (Latince) [Tat."qılıw-ğa onay";Alm."es ist leicht zu tun"];
Pons fieri **coeptus** est [köprü yapılmıya

başlanmışdır].

• Latincedeki bu üç yasalma söz temelinin Tatarcadaki karşılıklarını şu şekilde de görebilmekteyiz:

(1) Şimdiki hal: süye-**rge** ["zu lieben"],Latince karşılığı "ama-**re**" ["zu lieben"];
(2) tamamlanmış hal: **süyü-w** ["geliebt zu haben"]; Latince karşılığı "ama-**v**-isse" [geliebt zu haben];
(3) geçmiş zamanın tamamlanmış hale ait sıfat-fiili: süym-**iş** ["geliebt"];Latince karşılığı "amat-**us**" ["geliebt"].

• Gaye infinitivinde Tatarcadaki "**-ırğa**" ve Prototürkçedeki "**-U(W) ĔRE**" karşılığını ise Latincede "**-ere**" şeklinde görmekteyiz: "Bene legere nōn facile est" [Tat."yaxşı oqırğa oñay tögil"].

• Türkçedeki "**-i**" ekine Latincede "**-di**" şeklinde rastlıyoruz: "occāsi**o(w)** discen**di** (Latince,gerundium) [Tatarca, öğreni**w** fırsatı];consilium legi**o(w)**nem aggredien**di** (Latince,gerundium) [Tat."legionnı U-R**U(W)** planı].

• Etrüskçede ve Protogrekçede "**-ÎT**" eki genel infinitiv eki olarak kullanılmaktadır:

UQUÑUSUĞ ĔTÎR**ÎT** (Etrüskçe)[mümkün kılmak];
UQUS ĔRÎK**ÎT** (Protogrekçe)[anlayış göstermek].

Bu ekin Türkçe "**-lik**" eki anlamında kullanıldığını da görmekteyiz:

ÏK**ÎT** ĔSÎTÜ(W) (Protogrekçe) [evli**lik** ilânı].

Bu "**-ÎT**" ekini bugünkü Avrupa dillerinde de görebilmekteyiz:

kras-**ot**-a (Rusça) [güzellik];pulchr**itudo** (Latince);beau**ty** (İnglizce);beau**te** (Fransızca);Schön**heit** (Almanca) [güzellik].

• Türkçede aoristum sıfat-fiili teşkil eden "**-an/-en**"

ekini Avrupa dillerinde de görmekteyiz:

İnglizce: broken bottels [kırılmış olan şişeler];
Rusca: unesennıy [götürülmüş olan] (geçmiş zaman);
Latince: amans [seven, "liebend"];
amantis [seven, "liebend] (şimdiki zaman);
Almanca: ein liebender Vater [seven bir baba].

• Protogrekçe "ËS...-SÎT" ekleri izafet terkibi ["nominal compound"] teşkil ediyor:

ÏKÎRÎT ËS ÎÇÎSÎT [çiftleşmenin mümkün kılınması].
Almancası: Ermöglichung [ÎÇÎSÎT] des [ËS] Beischlafens].

Bu misale göre, Almanca "des" kesekçesinin "ËS"den doğmuş olduğu anlaşılıyor.

Bir isme attributiv olarak konulan sıfat-fiil Almancada "-ung", Türkçede "-ması/-mesi" ekini alır (yukarıdaki misale bakınız). Etrüskçede ise bu ekin "-UNUT" şeklinde olduğunu görmekteyiz:

UNULT ONUTUNUT [sapmış olan doğrultunun düzeltilmesi (yani, "pusula")].

Buna göre, şu eklerin Etrüskçe "-UNUT/-INIT"dan türemiş olmaları muhtemeldir:

(1) Almanca şimdiki zaman sıfat-fiil eki "-end"; meselâ, "liebend" [seven];
(2) Latince şimdiki zaman sıfat-fiil eki "-ntis"; meselâ, "laudentis" [Almancası "lobend"].

• "-IL/-ÎL" eki Türkçe, Protogrekçe ve Etrüskçede bolbol kullanılmış bulunuyor:

Urqun Yazıtları: ÎZÎGÎL BUDUN [Mukaddes Kavim];
UYUŞUL ÖGÜZ [Federal Nehir].
Etrüskçe: OY ËSÎL ALT ÜY [oy esilmesi için temsilci ev (yani, "parliament")].
Protogrekçe: ÖGÜNÜL OY [öğünülen düşünce].

Sıfat yapan bu eki İnglizcede de görmekteyiz:chemical energy [kimyavi enerji],natural law [tabiat kanunu],typical [tipik].

• Etrüskçe "**-SÎT**" eki aoristum sıfat-fiili teşkil etmektedir:

UQUÇ ËLÎTÎB ËSÜY ËDÎTÎL**SÎT** [yazı gönderilerek hatırlatılmış olunan].

Avrupa dillerinde bu ekten türemiş olması muhtemel olan şu ekleri görmekteyiz:

(1) Latince yardımcı fiil "**esse**"nin 3.şahıs konyunktiv modusu "**-sit**" [olabilir];
(2) Latince fiillerin indikativ-perfekt halinin 2. şahıs gösteren "**-isti**" eki: amav**isti** [sevmişdin; Almanca "du hast geliebt];
(3) Aynı halin Almanca "**-st**" eki: du hast geliebt [sen sevmişdin];
(4) Almanca indikativ-prezens halinin 2.şahıs gösteren "**-st**" eki: du liebst [sen seviyorsun];du wirst geliebt (passiv!)[sen seviliyorsun],Latincesi "amāris".
(4) Eski İnglizce indikativ-prezens halinin 2.şahıs gösteren "**-st**" ekleri:
basit tempus,"thou helpest"[sen ...iyorsun];
perfekt tempus,"thou hast helped [sen ...misdin].
(5) Rusçada isimden sıfat yapan "**-ist**" ve "**-ast**" ekleri: "kamen"[taş]'dan "kamen**istıy**"[taş**lıklı**] ve "glaza"[göz]'den "glaz**astıy**"[**büyük** gözlü].
(6) Türkçe "-miştin" ekindeki (yuk.bkz) "**-şt**"nin de "**-SÎT**" (yani,**ES-ËT**) ile ilişkisi olabilir.

• Prototürkçede gelecek zaman sıfat-fiili teşkil eden "**-ur/-ür,-ar/-er,-ir/-ir**" eki:

BÎL**ÎR** BÎLGÎM BÎLMEZ TEG BOLTI [bil**ir** bilgimi bilmezmişim gibi oldu].

Latincede bu eki 1.şahıs tekil halini aktivden passive çeviren "**-r**" şeklinde görmekteyiz:

Şimdiki zaman: "amao"(amo) [seviyorum]'dan "amaor" (amor) [seviliyorum];
Geçmiş zaman (imperfect): "amābam"[sevmekde idim]'den "amabar" [sevilmekte idim];
Gelecek zaman: "amabō" [seveceğim]'den "amabor" [sevileceğim].

Türkçedeki "**-çi**" eki Almancada "**-er**" ile karşılanmaktadır: "**iş**çi/Arbeiter,avcı/Jäger gibi.Diğer taraftan,"iş yapıcı" anlamında olan bu eklerin Latincede "**-r**" şeklinde 1.şahsı ifade etmesi onun Almancadaki sıfatına da tekabül etmektedir, çünki 2.ve 3.şahısların "**iş yapıcı**" olup olmadıkları 1.şahsın bunu "bilebilmesi" hali ile belirlenecektir ki,bu da "**passsiv hal**" (yani,1.şahsın passiv halde bulunması) demektir ve Latincedeki "**-or/-r**" bunu ifade ediyor.

● Türkçede "**-esi/-ası**" eki teşebbüs modallığı sıfatfiili teşkil etmektedir:

Göresim geldi (Türkçe);barası yol [Tat."gidilecek yol"].

Prototürkçe **ËSÎ ËM** ise,"ËS-" fiil ve "ËM" yardımcı fiil olmak üzere,bir perifrastik konyugasion şekli teşkil etmektedir.Ancak,"giyesi > giysi [giyim]" sözünden de anlaşılacağı üzere,ËSÎ sıfat-fiili "isim" haline de gelebilmektedir: **ËSÎ** ËM ["**I** am"]ve **ËSÎ** BÎN [Alm."**ich** sei"]:

Prototürkçe: ÖZÜ ËSÎS ËD,BUĞ BU **ËSÎ** ËM ["**ich** bin der Fürst,der erinnert wird];
Etrüskçe: UW-ULUNUZ **ËSÎ** BÎN [Alm."**ich** sei eure heilige Hoheit"].

Bu ifadeler Latincede yardımcı fiil "**esse**"nin 1.şahıs için şimdiki zamanın çınlık halinde "**sum**"[ben'im]

ve olabilirlilik halinde "sim" şeklindedir: ama-tus sum [ben sevildim], ama-tus sim [ben sevilmiş olmalıyım]. .

Prototürkçe ËSÎ ËM diğer dillerde şu şekillere çevrilmiş bulunuyor:

Prototürkçe	ËSÎ ËM	Türkçe	benim
İnglizce	I am	Yunanca	eimi
Latince	sum	Sanskritçe	ásmi
Rusça	ya yesm	Tatarca	minmin

• Türkçede "-a/-e/-ya/-ye" eki uzantkın hal fiil teşkil etmektedir:

düşe-kalka (Türkçe), toya körmedim (Tatarca).

Bu eklerin Rusçada da hal-fiil (gerundium) teşkil ettiğini görmekteyiz:

"duma-yut" [düşünüyorlar]'dan "duma-ya" [düşüne-düşüne]; slış-at [duy-mak]'dan "slış-a" [duya-duya].

• "ËR" eki Prototürkçede çokluk eki olarak kullanılmış bulunuyor:

ËLİŞİM-ËR [millettaşlar], OĞLIN-ËR [oğullar];
UZATIQINIR UÇUZ [Etr., "sonsuzluklar liderliği].

Bu ekimizi Almancada da görmekteyiz:

das Haus/die Häuser, das Bild/die Bilder, der Mann/die Männer, das Buch/die Bücher.

• Etrüskçede mastar teşkil eden "-ÎT" ekini (s.57) bugünkü Avrupa dillerindede görebilmekteyiz:

Rusça: stroit [inşa etmek], slışat [duymak];
Latince: ama-t-us [sev-mek, sev-m-iş];
Almanca: arbei-t-en [çalış-m-ak];
İnglizce: t-o work [çalış-m-a].